

BULLETINE 2-09

UTGITT AV SENTER FOR TVERRFAGLIG KJØNNSFORSKNING
UNIVERSITETET I OSLO

UNIVERSITETET
I OSLO

Senter for **tverrfaglig**
kjønnsforskning

UNIVERSITETET I OSLO

Kjønnsforskning og feministisk debatt

Ennå en sommer med intense feministdebatter går på hell. På den ene siden er det positivt at mediene vurderer dette som godt stoff – på den andre siden er det noe med vinklingen som gjør at man som kjønnsforsker ikke bare gleder seg. Det kan virke som det især er når sommertynne aviser skal fylles at feministdebattene får plass. Angrep på feminister foretrekkes av debattredaktørene – kanskje for å få oss på banen? Telefonen kimer på hytta og journalisten er nesten forarget over at en kjønnsforsker kan finne på å ha ferie, eller kan klare seg fint uten Aftenposten et par uker.

Emnene forandrer seg lite fra år til år: kjønn og biologi, likestilling som har gått for langt (i år var det Huseiernes landsforbund som sto for den), feminisme som en lukket og dogmatisk sekt, kjønnsforskning som ideologisk og uvitenskapelig. Feminister fremstilles konsekvent som en enhetlig kategori – samtidig som det klages over at feminister ikke tåler meningsforskjeller. Feminister og kjønnsforskere gjøres til samme sak, hvoretter man kan kritisere kjønnsforskene for å være politisk infiserte. Det hører til sjeldenhetene at de som uttaler seg har forskningskompetanse. Det er ikke småting som i løpet av en sommer kan komme på trykk av udokumenterte påstander, personkarakteristikker, feilinformasjon og sveipende generaliseringer. Nina Kristiansen fra Forskning.no spurte i sommer journalister hva som skulle til for at de omtalte en person som forsker og fikk som svar av en journalist i Klassekampen at det var en aktør som deltok i samfunnsdebatten og ikke gjorde det som privatperson (!)

Hva skal man som forsker stille opp motslikt? Lysten til å holde kjeft og forlenge sommerferien melder seg. For det er ikke lett å finne en fornuftig taleposisjon i et debattklima hvor man er plassert som dogmatisk feminist allerede før man åpner munnen. Eller stilles til ansvar for hele kjønnsforskningen. Det er en situasjon som andre forskere sjelden møter – ingen ved sine fulle fem ville kritisere en sosiolog fordi hans kollega sa noe dumt, eller foreslå hele faget nedlagt på det grunnlaget.

Vi er selvfølgelig nødt til å delta. Kanskje ikke i enhver debatt, det får også være grenser. Og vi må ha lov til å ha ferie, også om sommeren. Men kjønnsforskere som andre forskere har et medansvar for at den offentlige debatten får et fundament av faglighet og saklighet. Det kan ta arbeidstid fra forskningsarbeidet, men formidling er også en del av våre forpliktelser. Den største faren ved stadig å bli angrepet for noe de færreste kjønnsforskere (eller feminister for den saks skyld) står for, er at det kan føre til for mye intern enighet og til samling i rekkene. Det er livsviktig at kritikerne ikke lykkes med å lage selvoppfyllende profetier. Vi må argumentere mot feilaktige påstander, men vi må også sikre at

den kritiske og selvrefleksive debatten innenfor kjønnsforskningen ikke hemmes av dette. Kanskje det vi skal kjempe aller mest for er at all den offentlige spalteplassen som nå går med til mer eller mindre tøvede diskusjoner, i høyere grad kan brukes til reelle og interessante debatter, også mellom kjønnsforskere og mellom feminister?

Mens feministdebattene raste i sommer skjedde det i vår interne universitetsverden et rektorskifte. Avtroppende rektor Geir Ellingsrud har ikke fått mye ros for sin innsats, men på STK har vi opplevd ham som en både vennlig og lyttende rektor. Under evalueringen hørte han på våre argumenter om at en fakultetstilpasning ville være dårlig for senteret, og skiftet standpunkt. Under 'prosess faglig prioritering' der sentrene først var ekskludert ble det til at vi likevel fikk være med. Dessuten har likestillingen blitt tatt på alvor under Ellingsruds rektorperiode – under viserektor Inga Bostads engasjerte ledelse. Inga Bostad har nå blitt prorektor, og i det nye rektoratet finner vi også Doris Jorde og Ragnhild Hennem. Det betyr at vi har fått et rektorat med hele tre kjønnsforskere - det har rett og slett aldri skjedd i historien før! Rektor selv, Ole Petter Ottersen, hadde nok ikke tenkt så veldig mye på likestilling og kjønnsforskning før han stilte opp til rektorposten, men han har selv sørget for å få med seg tre gode læremestre. Ottersen ble valgt på et program hvor tverrfaglighet og forskningskvalitet sto i høysetet. Kanskje sentrene omsider kan se frem til å bli verdsatt etter fortjeneste og ikke ut fra hvordan vi passer inn i linjestrukturen?

Også på STK går det mot lederskifte. Senteret styre skal i september velge STKs nye leder for de neste fire årene, med tiltredelse fra 1.1.2010. Dette er med andre ord den siste Bulletinleder jeg skriver. Mye vann har rent i havet siden jeg tiltrådte som leder av det daværende Senter for kvinneforskning i 1993. Det blir litt vemodig å gi fra seg en jobb som har vært så gøy og som har gitt meg så mye glede. Men det blir også fint å kunne bruke mer tid på forskning og undervisning. Og viktigst av alt: nye og yngre krefter må til for at et fagfelt og en organisasjon skal kunne bli ved med å fornye seg. Så jeg sier takk for utrolig fine år og ønsker mitt kjære STK lykke til fremover!

Harriet Bjerrum Nielsen, senterleder

BULLETTINE 2 - 09, 22. årgang
ISSN 1891-1420

UTGITT AV:
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

ANSVARLIG REDAKTØR:
Harriet Bjerrum Nielsen

REDAKTØR:
Nina Heilmann

FORM:
Alien Design

ABONNEMENT (gratis):
Tlf: 228 58930
Faks: 228 58950
E-post: n.m.heilmann@stk.uio.no
Nettside: <http://www.stk.uio.no>

REDAKSJONEN AVSLUTTET:
19. august 2009
Neste utgave: Januar 2009

REPRO, SATS OG TRYKK:
07 Gruppen AS, Oslo

OPPLAG: 2000

FORSIDE:
Kjønnen omsorg og likestilling er ett av
temaene i denne utgaven av Bulletin.
Foto: Anders Lien

INNHOOLD

LEDER

Kjønnsforskning og feministisk debatt 2

FORSKNING

Skoletid 4
Å skape rom for seg selv i skolen 7
Skoleliv og ungdomsliv 9
Synlighetens dialektikk 11
I kropp og ramme: Opera mellom bilder og forbilder 13
Kjønnen omsorg og behandling 15
Queerpolitikk i Norden - möjligt efter 20 år av anpassning/översättning? 17
Likestilling og vold 19
Mødrene alle sviktet 21
Foreldres fortolkning av sine barn: Kjønn eller individer? 27
Betydningen av kjønn i samspillet mellom lærer og elev 29

SEMINARPROGRAMMET

Høstens seminarprogram 23-26

PROGRAMLEDERENS HJØRNE

Nytt mastertilbud fra høsten 2010 31

ARRANGEMENTER

Kön och kanon - nu är de i gång! 32
Kjønn og biologi: Blod - tabubelagt og mystifisert 34
Det intime er politisk 36
Likestilling i kryssild: Seminar om mannsmeldingen 38
Sosial klasse - mer enn hva du har i lommeboka 40
Å lete etter subjekter i de tause feltene 42
Lund - Oslo: Aktuelle perspektiv på kjønns-/genusforskning 44

DIVERSE

Programlederskifte 33
Bok om rettferdighet og likhet 43
Forskningsmeldingen: Klima for forskning 46
Nye ansikter på STK 47-48
Kalender 48

Skoletid

Hva gjør barna i alle de timene og årene de tilbringer på skolen? Hvordan utvikler de seg og hvordan lærer de, sammen og hver for seg? Hvilken betydning har kjønn, klasse og etnisitet i disse prosesser i dag? I prosjektet "Skoletid – jenter og gutter fra 1. til 10. klasse" har Harriet Bjerrum Nielsen fulgt en skoleklasse gjennom grunnskolen fra de begynte i 1. klasse i 1992. Boka *Skoletid* kommer på Universitetsforlaget om kort tid.

Mike Schröder / Argus / Samfoto

Av HARRIET BJERRUM NIELSEN, professor, STK
h.b.nielsen@stk.uio.no

Skoletiden fyller barndoms- og ungdomstiden, men fremstår ofte som noe selvsagt og dermed usynlig fordi vi jo alle har gått i skole. I skoletiden krysses mange tidsdimensjoner: barnas egen utvikling fra små til store, en barndoms- og ungdomstid i endring og et samfunn i rask forandring. Hvordan spiller endrede samfunnsmessige betydninger av kjønn og nye kompetansekrav i skolen sammen med barns alder og utvikling? Hva er det som gjør at det går bra for noen og mindre bra for andre?

I skolen lærer man ikke bare fag. Mens årene går og kroppen vokser lærer man også hvem man selv er eller hvem man kan være, sammen med andre barn og overfor voksne. Prosjektet har analysert elevgruppens utvikling fra

Første skoledag

Læreren spør om elevene kan lese hva som står på tavlen? Mange jenter svarer uoppfordret og går frimodig til tavlen etter tur og tegner en blomst ved siden av navnet sitt som læreren har skrevet inni et hjerte på tavlen. Guttene må kalles frem og ha litt mer hjelp. Tilsist står det bare et navn tilbake på tavlen: "Rufse". Hvem er det? Det viser seg å være en liten apekatt med en sekk på ryggen hvor det ligger et brev. Læreren leser opp: "Kjære klassekamerater". Læreren stopper opp og spør uti klassen: "Hvem er hans klassekamerater? Kan alle som er Rufses klassekamerater rekke opp hånden?". Alle de tretten jentene og ingen av guttene rekker opp hånden. Guttene ligner små spørsmålstegn, mens jentene ler innforstått.

Barnekjønn og erfaringskjønn

4. klasse jobber med kjønnsroller og har blitt bedt om å skrive ned hva som kjennetegner jenter og gutter. Nora kommer med første karakteristikk av gutter: "Voldelige, gale og redde for å vise ting". Emilie protesterer overfor henne: "Slik er ikke min lillebror!". Nora modifierer: "Alle er jo ikke sånn". Læreren skriver Noras karakteristikk på tavlen. Astrid supplerer: "Gutter er dumme, teite, rare, kokos og dustete". Halvor og Alek ser litt betuttede ut. Halvors tur: "Gutter er kule, snille og greie" sier han med et lite smil. "Noen gutter eller alle gutter?" spør noen jenter. "Alle gutter" sier han, stadig smilende. "Er alle enige i det?" spør læreren. "NEI!" roper jentene. Kaja mener IKKE at alle gutter er kule, snille og greie. Nora: "Bare de minste". Lisa sier: "Jenter er snille, noen jenter er dumme". Emilie: "Helt riktig, mange jenter er dumme". Alek mener at gutter er tøffe, kule og greie. (4. klasse)

fire perspektiver og har forsøkt å se dem i sammenheng: klasserommets relasjoner, elevenes faglige strategier, vennskap og konflikter i barnegruppen og betydningen av kjønn og etnisitet.

Likestillingskjønn, barnekjønn og ungdomskjønn

Da jeg startet på prosjektet var jeg først og fremst opptatt av kjønn. De klasseromsstudier jeg selv hadde vært med på å foreta i 1970- og 80-årene hadde tegnet et bilde av stille jenter og dominerende gutter som fikk det meste av lærernes oppmerksomhet. Var det fortsatt slik etter to årtier med politisk og pedagogisk fokus på likestilling? I undersøkelsen kommer det frem et delvis nytt bilde av samspillet mellom jenter og gutter. Skoleklassen som ble undersøkt var dominert av aktive, flinke og selvbevisste jenter, mens guttene var i mindretall og mindre synlige i klassen. Samtidig var det andre trekk som var gjenkjennelige fra tidligere forskning om barn og kjønn, f eks jentegruppens opptatthet av relasjoner og guttegruppens opptatthet av å imponere hverandre gjennom å ha eller å gjøre noe spesielt. Guttegruppens hierarkiske organisasjonsform var tydelig, men verdiene i guttehierarkiet var ikke bare tradisjonelt 'maskuline'. Det var mindre fast pardannelse blant jentene enn det som tidligere har blitt beskrevet, men deres måte å bruke relasjonelle midler i konflikter var fortsatt en jentespesialitet.

Barneårenes velkjente kjønnssegregering, og ungdomsårenes heteronormative kjønnsoverdrivelse

var også gjenkjennelig, men sto i en viss spenning til det 'likestillingskjønn' som denne barne- og ungdomsgenerasjon også tilkjenner seg, både som norm og som opplevd erfaring. Det satte f eks de aktive og selvbevisste jenter i noen dilemmaer når de nådde ungdomsskolen: på den ene side syntes de jenter var flinkere enn gutter, på den anden side syntes de gutter var morsommere enn jenter. De fleste av middelklassejentene hadde høye ambisjoner både med hensyn til akademiske prestasjoner, et perfekt utseende og popularitet hos guttene, men de reagerte når de følte seg redusert til kropp av guttenes blikk. Guttene ble møtt med en tilsvarende ambivalens fra jentenes side: på den ene siden var det slitsomt med sjåvinistiske og bråkjekke gutter, på den anden siden skulle de heller ikke være for snille og kjedelige.

Det pekes ofte på at de tradisjonelle manuelle mannsyrkene er sterkt redusert i dagens samfunn, og at det dermed er mye mindre etterspørsel etter skoletrøtte gutter til sjømannsliv eller fabrikkgulv. Men er det nå så sikkert at det bare er jentene som har fanget opp tidsånden? Jeg intervjuet elevene igjen etter videregående og var også i kontakt med dem da de var i begynnelsen av tyveårene. Mens middelklassejentene målrettet strener igjennom høyere utdanning, drar på dannelsesreiser og engasjerer seg politisk, kan det virke som at noen av guttene beveger seg mer lystbetont og fleksibelt med situasjonen her og nå. Kanskje det er noe ved guttenes evne til å ta tingene litt som de kommer, som også avspeiler noen vesentlige sider ved det moderne samfunn – både når det gjelder et raskt skiftende og uforutsigbart arbeidsmarked hvor man må kunne omorientere seg fort, og når det gjelder det moderne medie- og underholdningssamfunn som etterspør en helt annen type kompetanse enn det utdanningssystemet har stått for?

Kjønn og kontekst

Når man driver feltarbeid over så mange år, må også problemstillingen gradvis endres for å holde takt med en endret virkelighet. Kjønn forble et hovedfokus i undersøkelsen, men kjønn måtte ses i sammenhenger jeg ikke helt hadde forutsett da jeg startet. Det var mye annet som ble interessant og som fanget min oppmerksomhet, ikke minst den måten elevgruppen gradvis endret seg på innbyrdes og i sitt samspill med lærerne. Livet i klassen på forskjellige alderstrinn ble et fokus og kjønn ble en del av denne større sammenheng.

En annen viktig sammenheng å se kjønn i ble det større mangfold som finnes i skolen i dag når det gjelder etnisitet. Ved å følge samme skoleklasse kunne jeg se hvordan kjønn,

klasse og etnisitet samvirker i skolesituasjonen og over tid. I de senere år har man i kjønnsforskningen forsøkt å gripe denne type kompleksitet gjennom begrepet interseksjonalitet. Poenget er å se kategorier som kjønn, klasse, etnisitet og seksualitet som noe som ikke ligger fast, men som konstituerer hverandre i konkrete situasjoner, og som gjør at en person plasseres på en bestemt måte i et makthierarki i nettopp denne situasjonen. Jeg har imidlertid ikke primært vært opptatt av å beskrive hvordan likheter og forskjeller kan brukes til å etablere grenser og makthierarkier mellom elevene, men heller å forstå variasjonen i de måtene man kan være elev på, og hvordan dette utvikler seg over tid. I den sammenheng viste verken interseksjonalitets- eller minoritetsbegrepet å være helt velegnet fordi de først og fremst er opptatt av selve grensdragningen, ikke på hvordan det som finnes på de ulike sider av grensen har blitt til. Eksempelvis: jenter og gutters ulike leke- og samværmønstre skjerpes og styrkes nok gjennom gjensidig 'grensearbeid' mellom kjønnsgruppene, men tilblivelsen av disse mønstrene og det som gjør dem attraktive for de barna det gjelder, trenger ikke i utgangspunktet å være begrunnet av barnas egen grensdragning her og nå.

Psykologisk utvikling og konstruksjoner over tid

Barneforskningen og kjønnsforskningen har de siste 10-15 årene hatt en klar konstruksjonistisk orientering som har fremhevet både voksne og barn som aktive deltakere i egne utviklingsprosesser. Når man følger en barnegruppe over tid er det tydelig hvordan de sammen skaper sin sosiale verden og forhandler om hvem som er sentrale og marginale deltakere i denne verden. Det skapes grenser og diskursive kategorier som igjen regulerer hva det gir mening å gjøre og forhandle om. Men de muligheter og ressurser som barn tar i bruk når de konstruerer seg selv og sin sosiale verden skapes ikke bare gjennom disse diskurser. Fysisk størrelse, materielle rammer, kognitiv, sosial og emosjonell utvikling, både hos det enkelte barn og hos majoriteten i barnegruppen leverer energi og form til samspeillet. Dette er ressurser som barna kan ta i bruk, og som de skaper sin sosiale verden på grunnlag av. Det er opplagt at psykologisk utvikling forutsetter relasjoner og sosiale rom å utvikle seg i og gjennom – men det er like opplagt at måten dette sosiale rommet tas i bruk på er avhengig av alder og funksjonsmåte, som selvsagt er ulik i en elevgruppe i 1, 5. eller 9. klasse. Ved å følge prosessen over tid kan man se hvordan nye psykologiske utviklingstrinn og det sosiale samspeillet i barnegruppen hele tiden bygger på hverandre.

Det sosialkonstruksjonistiske perspektivet har bidratt

Kjønnshomogene eller blandede arbeidsgrupper?

Alek, 9. klasse: "Jeg tror man får bedre karakter hvis man jobber bare med jenter, men med bare gutter blir det jo mer gøy da. Fordi gutter, der er det liksom mer sånn derre humor, og da kan man koddde og sånn, og noen ganger så blir det veldig bra da ikke sant, fordi mens vi koddde så bare finner vi på noe bra, ikke sant. Men når det er jenter så blir det bare sånn jobbing hele tida, så kan man liksom ikke... fordi jenter er mer arbeidsomme".

Emilie, 9. klasse: "Men guttene jobber ikke bra, sånn kreativt, egentlig. Jentene er mer kreative. Guttene kommer ikke med så mange ideer, de bare sitter der. Med jenter blir det mer diskusjon, prosjektet blir litt bedre sånn (...) Hvis det skal være sånn skuespill kan det være en fordel å ha gutter med for ofte på skuespill så er de morsomme. Hvis de f.eks tør å gå i skjørt eller parykk med langt hår, så får man bedre karakter fordi det er morsomt. Og hvis vi går kledd som gutter, så er det ingenting". ♦

med viktige perspektiver, men blir problematisk når det blir hengende i en opposisjon til andre forståelsesmåter som f.eks. materiell struktur, biologisk modning, utviklingspsykologi, identitetsdannelse og sosialisering. Hvis man konstruerer en slik enten-eller tenkning usynliggjøres samtidig de komplekse og alltid pågående interaksjoner mellom prosess og resultat, mellom situasjon og temporalitet, mellom samhandling og identitet, mellom variasjon og likhet, og mellom forandring og stabilitet. Tross sterkt fokus på barns aktive selvkonstruksjoner og kontinuerlige forhandlinger med hverandre i den konstruktivistiske barneforskningen, er det jo ganske påfallende hvor gjenkjennelig det empiriske utfallet av disse prosesser er sammenlignet med det sosialiseringsforskningen tidligere har beskrevet som dominerende mønstre i ulike aldre: betydningen av kategorier som alder og kjønn for å etablere gruppeidentitet og selvidentitet, ulike måter som jenter og gutter oppretter vennskap på eller er i konflikt på, dilemmaer i ungdomsalderen knyttet til skoleflinkhet versus jevnaldergruppens normer, eller presset på heteroseksuell iscenesettelse især for jenter. Det er mye nytt blant dagens barne- og ungdomsgenerasjon, men også mye som er gjenkjennelig og utviser en viss treghet over generasjonene. Begge deler må med i en beskrivelse av barns situasjon i dag. ♦

Å skape rom for seg selv i skolen

Ett år med feltarbeid på en barneskole i Oslo er gjennomført i Stian Overås doktorgradsprosjekt. Nå som diktafonen er lagt på hylla og siste punktum er satt i feltnotatene for denne gang, spør han seg selv: ”Hva er det jeg egentlig har vært vitne til dette skoleåret, og hvilke tendenser og mønstre gjør seg foreløpig synlig i materialet?”

Av STIAN OVERÅ, stipendiat, STK
stian.overa@stk.uio.no

Skolen jeg har besøkt skiller seg fra mange andre skoler i landet grunnet sin moderne pedagogiske modell. Her er den tradisjonelle ’klassen’ erstattet med aldersblandede og nivådifferensierte grupper som forflytter seg innen en stor base med flere mindre grupperom. Alt virker flytende og forandelig. Mens de fleste elevene så ut til navigere noenlunde problemfritt mellom de ulike gruppene og rommene de skulle være i til enhver tid, følte jeg meg som en slags stor, klønete uskodd hest på glattisen den første perioden av mitt feltarbeid. Skolens pedagogiske og arkitektoniske utforming bidro til at elevene beveget seg inn og ut av et mangfold av ulike rom og sosiale konstallasjoner i løpet av skoledagen. Da jeg tidlig i feltarbeidet på forundret vis spurte ei jente i 7. klasse om det var mulig å oppnå en ’klassefølelse’ i en slik skolehverdag, fikk jeg til svar: ”Det vet jeg ikke. Jeg har aldri gått i en klasse, jeg kjenner bare til det her”. Etter hvert som også jeg ble mer fortrolig med de offisielle tid/rom-stiene på skolen, beveget jeg meg gradvis fra å tenke på rom som et slags bakteppe for sosial samhandling i skolen, til å ville utforske hvordan rom kan utgjøre en ’sosialiseringsagent’ som kan være medbestemmende for elevers praksiser, erfaringer og identitetsdannelse i skolehverdagslivet.

Skolen som biografisk rom

I tråd med den fenomenologisk inspirerte antropologen Tim Ingold (Ingold 2000) mener jeg at det ikke bare er elevers relasjoner til hverandre som er relevante i deres skoleliv, men også deres relasjoner til de romlige omgivelsene i skolen. Elevene forandrer seg i nær symbiose med skolens rom, og gjennom å delta i de ulike praksisene og aktivitetene som daglig finner sted i skolen, leser de sine subjektive ’barndomsbiografier’ inn i skolelandskapet.

I løpet av skoleåret har jeg gjennom bruk av gruppesamtaler og uformelle samtaler fått tilgang til mange fortellinger om steder i skolen som elevene har utviklet spesielle forhold til i løpet av sine skolekarrierer, på både godt og vondt. Noe av det som slår meg i disse fortellingene er måten skolen ser ut til å endre betydning i elevenes

skolekarrierer. Den tilbyr ulike livsverdener til elever i forskjellige aldre. Et trivielt eksempel på dette kan være at det som for en førsteklasing kan framstå som et fristende klatrestativ å leke i, noen år senere kan bli ansett som en hindring i skolegården og bli omtalt som en ’jævla kjip dings’ av den samme eleven. Slike endringer i den meningen elevene investerer og tilskriver skolelandskapet, kan anses som en del av skolerommets rytmiske geografi som forandrer seg fortløpende på elevenes ferd gjennom trinnene på barneskolen. På denne ferden kan også elevers oppfatninger av steder endre seg fra å konnotere frykt og fare, til å tilby følelser av sikkerhet og kontroll. Et eksempel på dette:

Hilde – en elev i 6. klasse – fortalte at hun som yngre var veldig redd for et bestemt sted i skolegården som hun måtte gå forbi hver eneste skoledag. Utenfor bygget sto det ofte en gjeng med eldre gutter som spilte fotball, og det hendte nærmest daglig at forbipasserende elever ble truffet av ballen, nedløpt eller ertet litt av guttene som spilte der. Hilde hadde også selv opplevd dette. Hun ble nervøs og pleide å repetere lavt til seg selv, ”det kommer til å gå bra”. Nå, noen år i ettertid, sa Hilde at hun ikke lenger var redd for å bevege seg noen steder i skolegården, men at dette stedet nok alltid ville gi henne ”litt dårlige følelser”, på grunn av hennes tidligere opplevelser.

Hilde fortalte også om steder i skolen som hadde gitt henne gode følelser, og ett av disse var et toalett som hun hadde utviklet et ganske spesielt forhold til opp gjennom årene på skolen. På dette toalettet pleide hun ofte å låse seg inne for å samle tankene sine etter at hun hadde kranglet med noen, var lei seg eller bare hadde lyst til å være alene. For henne hadde toalettet gjennom flere år blitt et slags tilfluktssted og et rom som hun benyttet for å regulere følelsene sine, og som både kunne virke emosjonelt utløsende og styrkende for henne. I og med at hun eksplisitt uttalte at det har blitt en del av hennes personlighet å gå inn på toalettet når ting føltes tungt, er det mulig å tenke seg at rom – og i dette tilfellet, toalettet – kan attribueres menneskelige egenskaper, som eksempelvis en ’forståelsesfull lytter’ i barns skolehverdag.

Behov for egne rom

Allerede i 3-årsalderen begynner barn å verdsette tilgangen til steder og rom de kan kalle sine egne, som de kan personliggjøre med symboler, og som de kan trekke seg tilbake til når de er lei seg, eller vil være utforstyrret. I prosjektet mitt har jeg blitt opptatt av hvordan rom kan fylle slike emosjonelle behov i barns hverdagsliv i skolen.

Gjennomgangstemaer som elevene ofte trakk fram som negativt i skolehverdagen, var mangelen på privatliv og følelsen av å ikke ha eiendomsrett til noe eget. De eldre elevene på skolen – 5.-7. klassingene – snakket ofte om dette savnet med et nokså eksplisitt språk: ”Det er liksom bare en pult og en stol som er mitt her”, sa en gutt i 6. klasse, før han like etterpå kom på at det også var mange andre elever som satt ved plassen hans i løpet av skoledagen mens han hadde undervisning andre steder. Han mente det var greit å dele med andre elever, men han uttrykte at han ville følt seg mer ’hjemme’ i skolen hvis de også kunne ha hatt noe helt for seg selv.

Flere elever uttrykte et lignende savn etter flere romlige privilegier og for mer privatliv i skolen. I en gruppesamtale fortalte blant annet fire jenter i 5. klasse at de ofte pleide å snike seg inn i skolebygningen i friminuttene for gjemme seg under trappene, slik at de kunne snakke og leke sammen litt for seg selv. Dette hadde de visstnok gjort i årevis, fordi de ofte syntes det var litt kaotisk og bråkete ute i skolegården. ”Vi trenger litt privatliv vi også da. Lærerne har lærerværelset, men vi har jo egentlig ingenting for oss selv!”, uttalte én av jentene lettere oppgitt. Også flere gutter rapporterte at de hadde behov for å ’komme seg vekk’ innimellom, men likevel kan det se ut til at mange av de heller oppsøkte steder og aktiviteter i skolegården for å fylle dette behovet.

’Intime rom’ - bare for jenter fra 1. klassetrinn?

Elevers behov for å avsondre seg fra omgivelsene kan også melde seg i undervisningen når rommet er fullt av andre personer. Hvilke muligheter byr seg egentlig da for elevene? Vi skal en snarvisitt innom Pluto – en gruppe bestående av 1. og 2. klassinger – for å se et eksempel på hvordan noen få elever har utviklet en egen mestringsstrategi for nettopp dette:

Etter samtalen om 17. mai skal elevene tegne det norske flagget. På det ene bordet, fortsetter Trygve og Marius (2. kl) diskusjonen om at jenter ikke fikk lov å gå i 17. mai-tog før i tiden. Marius sier at han synes det høres kult ut med et 17. mai-tog med bare gutter. Begge guttene ser litt ertende bort på de to 1. klassingene, Tone og Mari. På motsatt side av bordet sitter Kerim (1. kl), som sier at han ikke synes det høres bra

ut i det hele tatt. Like etterpå henvender Kerim seg til de to jentene for å høre om de har lyst til å synge nasjonalsangen sammen med han mens de tegner, men han får lite respons fra jentene. Kerim fortsetter jevnlig å henvende seg til jentene med muntre innspill, men jentene jobber for det meste konsentrert og småvisker litt seg imellom. Neste gang jeg ser på bordet deres, har Tone og Mari satt opp meldemappene og pennalene rundt, arbeidsplassene sine slik at det står som et slags skjold mot de tre guttene på bordet.

Dette lille utsnittet av skolehverdagslivet virvler opp en del sentrale mønstre og tendenser i mine observasjoner fra skoleåret. Blant annet er måten Tone og Mari setter opp et ’skjold’ rundt arbeidsplassene sine på, noe jeg har observert mange ganger i løpet av skoleåret, både i Pluto og i andre grupper med 1. og 2. klassinger. Etter hvert som min interesse for forholdet mellom elever og rom meldte seg for alvor, vokste også min nysgjerrighet for denne romlige praksisen, og i feltnotatene mine begynte jeg å omtale dette som ’intime rom’. Det kan tyde på at kjønn og alder har en sentral, samspillende rolle overfor akkurat denne romlige praksisen. Det foreløpige mønsteret som viser seg er nemlig at nesten utelukkende er jenter fra 1. klassetrinnet som skaper disse intime rommene. Hvorfor det? Og hva handler det om?

Hvordan kjønn kommer til uttrykk gjennom elevers kroppslige praksis og bruk av rom i skolen – såvel som alder, sosial og kulturelle bakgrunn – er noe jeg ønsker å følge opp i mine videre analyser. På den ene siden, å se etter mønstre når det gjelder gutter og jenters måter å investere rom og bygninger med mening og betydninger, samt deres preferanser for bestemte omgivelser og de egenskapene de tillegger sine yndlingssteder. På den andre siden vil det være mulig å spørre om ulike rom og steder i skolen, gjennom sin arkitektur, lokalisering og/eller historie appellerer til gutter og jenter på ulik vis.

Senere i prosjektet skal jeg gjøre et feltarbeid i en mer tradisjonelt organisert skole, og vil da kunne få innblikk i om forskjellige skolemodeller kan sies å formidle ulike kjønns spesifikke krav og forventninger til gutter og jenters praksis i skolen. Altså, er skolen – forstått som sosialiseringssagent – kjønnset? Samtidig er det viktig, som også Tim Ingold understreker, å innse at rom ikke har en iboende essens i seg selv, men at det blir konstituert av individer som gjennom sin dag-til-dag-praksis leser sine unike biografier inn i rommet. Skolen er derfor ikke et avsluttet rom hvor mening er tilskrevet en gang for alle, fordi steder er aldri ferdig, avsluttet eller bundet, men alltid i en prosess av å bli til. ♦

Skoleliv og ungdomsliv

Illustrasjonsfoto: www.colourbox.no

Helene Toverud Godøs doktorgradsprosjekt undersøker hvordan ungdomsskoleelever håndterer nye krav til kompetanse sett i lys av klasse, kjønn og etnisitet. Hvilke krav og forventninger stiller skole, foreldre og samfunnet generelt til ungdom i denne alderen, for eksempel i forhold til skolearbeid, skoleprestasjoner, samarbeid, selvstendighet og refleksivitet? Hvilke krav og forventninger stiller ungdom til hverandre?

Av HELENE TOVERUD GODØ, stipendiat, STK
h.t.godo@stk.uio.no

Forskjellige metoder gir forskjellig innblikk i det feltet man studerer. Jeg har tatt i bruk flere kvalitative metoder som observasjon, innsamling av fotografier og elevtekster, gruppeintervjuer og dybdeintervjuer, og gjort metodeeksplorering til et forskningsspørsmål i seg selv. I det følgende vil jeg løfte fram noen eksempler fra datamaterialet for å gi et lite innblikk i prosjektet og feltet jeg studerer.

Skolehverdag i endring – nye krav, andre kompetanser

Skolen er i stadig endring, og endring er et nøkkelord i dette forskningsprosjektet som inngår i STKs paraplyprosjekt ”Nye

kjønn, andre krav?” Nye pedagogiske og politiske reformer fører til ombygginger og omlegginger som, i den skolen jeg har besøkt, kan gjenspeiles i alt fra det arkitektoniske uttrykket til den praktiske og faglige organiseringen av skoledagen.

Det første som slo meg da jeg kom til skolen var hvor lite som var fast. En hylle i allrommet og et skap i gangen til å henge jakken i, var faktisk det eneste faste elevene hadde. Ingen klokke ringte for å fortelle når timen begynte eller var ferdig. Elevene måtte selv passe tiden, men fikk anmerkning om de kom for sent. Elevene hadde ikke faste klasserom, men forflyttet seg mellom basen (et stort allrom)

og mindre grupperom etter hvilke fag de hadde. Lærerne var faglærere og dermed hadde elevene mange lærere i løpet av en dag. Undervisningen foregikk i et amfi der læreren hadde forelesninger for hele trinnet samlet, eller den ble gitt i mindre grupper i grupperommene. Ofte ble det satt av en del tid for at elevene skulle jobbe selvstendig ute i basen. Da var det lov til å høre på musikk og småprate, så lenge man ikke forstyrret andre.

En gruppe gutter sitter rundt et bord i basen. De har skrivesaker og noen bøker oppslått foran seg. To av guttene har på seg de store boblejakkene sine. To andre har på store øreklokker og jeg hører summingen av musikk fra dem. Jeg setter meg litt nærmere og hører at de egentlig krangler litt seg i mellom. En kaller en annen for en dust, men det virker ikke så alvorlig. Så begynner alle å flire av et bilde i en av bøkene. En av guttene snur seg mot vinduet og nynner lavt til musikken han har på ørene. En lærer går bort til han og sier litt strengt og irritert at han må bli bedre på å jobbe samtidig som han snakker. Læreren sier at de andre guttene rundt bordet klarer det, mens han bare snakker.

Denne måten å organisere undervisningen på, stiller noen helt spesifikke krav til kompetanse hos elevene. De skal kunne konsentrere seg i ganske kaotiske og omskiftelige omgivelser, og de skal kunne strukturere seg selv uten at lærerne har så god oversikt over hva de gjør. Disse guttene, og en del av jentene, lot imidlertid denne timen gå med til å skravle. Nå og da fikk noen til å jobbe litt, mens det store flertallet var opptatt av helt andre ting enn faglige sysler. På et tidlig analysestadium tror jeg likevel at jeg kan si at det var forskjeller i måten guttene og jentene jobbet på, og også i måten de eventuelt tok igjen det de ikke gjorde i timene med selvstendig arbeid.

I analysene av observasjonsmaterialet ønsker jeg å jobbe videre med å tydeliggjøre hva skolens organisatoriske, faglige og sosiale strukturer krever av elevene, og om det er kjønnete mønstre i måten elevene håndterer de ulike kravene på.

Kjønnete krav, kjønnet press og stress?

Mens observasjonene har gitt meg innblikk i skolehverdagens faglige, sosiale, praktiske og fysiske utforming, har jeg gjennom intervjuene fått tilgang til noe annet. I intervjuene har jeg vært opptatt av å følge elevenes egne narrativer, og brukt en intervju-metode inspirert av *free association narrative method*, som er utviklet av Jefferson og Hollway (2000) innen en psykososial

forskningstradisjon. Intervjuene har derfor, til tross for at de alle tar utgangspunkt i samme intervjuguide, blitt veldig forskjellige. Jeg ønsker å la disse forskjellene være en spore til å søke etter hvordan og hvorfor elever håndterer og opplever skolen så forskjellig. La meg ta et eksempel til:

Ei jente fortalte meg at hun på en konferansetime hadde fått kritikk for å være for stille i timene. Hun følte det som urettferdig, for hun jobbet jo hardt med skolearbeidet, hun gjorde alltid det hun skulle og fikk også stort sett gode karakterer. Kan det være at det jenta fortalte handler om at det forventes noe mer av henne utover å være pliktoppfylgende? En forventning om at man ikke bare skal være flink og flittig, men at man også skal være aktiv i timen, ha egne meninger og delta i diskusjoner? Den samme jenta fortalte videre at hun ble stresst av alle innleveringene, alle prøvene og de muntlige framføringene de måtte ha. Noen ganger kunne hun få helt vondt i magen. Mange av jentene i hennes klasse fortalte om samme følelse av press. De kunne sitte til langt på natt for å øve på prøver og innleveringer, så lenge at de knakk sammen i gråt neste dag på grunn av søvnmangel og prestasjonsangst.

Jeg fikk ikke samme type fortellinger om stress fra guttene, men de var heller ikke like aktive som jentene i diskusjoner i klasserommet. Hvilke forventninger opplever guttene at stilles til dem? Opplever de andre former for press? Hvilke motivasjoner har guttene i forhold til skolen, eller til andre arenaer, som for eksempel idrett, eller i forhold til vennskap? Hva inspirerer dem, hva opplever de som meningsfullt og betydningsfullt? Fortellingene til guttene er ulike jentenes fortellinger, men variasjonene mellom guttene er også store. Mens noen aspirerer til akademisk karriere eller å nå langt innen idrett, er andre mer opptatt av å henge med kompisene, dra på fest og sjekke jenter.

I det videre analysearbeidet ønsker jeg å utforske noen av disse forskjellene i narrativene, med *emosjonell motivasjon* og *investering* som analytiske nøkkelbegreper, inspirert blant andre av Valerie Walkerdine, Tony Jefferson, Wendy Hollway og Helene Aarseth. Er det kjønnete mønstre i elevenes motivasjoner og måten de investerer både faglig og sosialt i skolen? Og hvilken betydning har livet utenfor skolen for hvordan de har det på skolen? Som i det øvrige datamaterialet vil jeg også her se spesielt på hvilken betydning faktorer som biografi, sosial bakgrunn, klasse og etnisitet kan ha for elevers opplevelse av krav og deres håndtering av disse. ♦

Synlighetens dialektikk

Etter et halvår på videregående skole med feltarbeid og intervjuer, blir de forberedte forskningsspørsmålene om kompetansekrav og mestring, vennskap og kjønn midlertidig satt på hold. Det er andre spørsmål som tvinger seg fram: Hva er synlig? Hva er usynlig? Og hva finner sted mellom det synlige og det usynlige?

Av INGUNN ERIKSEN, stipendiat, STK
i.m.eriksen@stk.uio.no

La oss ta en tur innom Østertun videregående skole. Det er andre dag på skolen for meg og 16-åringene i første klasse på studiespesialisering.

Det ser ut som en flyktningleir

Alle elevene på første trinn, over hundre elever, går tur oppover en lang, slak bakke. De aller fleste har bakgrunn fra land utafor Europa og har svart hår og mørk hud. Foran meg går to gutter med mørke klær, den ene har caps og bling i ørene. Han går baklengs og skuer nedover bakken på alle klassekameratene som kommer bak, og sier høylytt leende til gutten ved siden av: "Snu deg a", det ser ut som en flyktningleir!" Kompisen løfter øyebrynene, ler og svarer: "Ser ut som asylsøkere!"

Elevene delte seg fra første dag inn i to hovedgrupper, som kalte seg for 'de norske' og 'innvandrerne' (for enkelthets skyld bruker også jeg disse begrepene, selv om 'innvandrerne' stort sett var født og oppvokst i Norge). Hvor jeg enn snudde meg var temaet 'innvandrer' fremst i de første samtale mellom elevene, og i møtet med lærerne. Det virka som elevene selv var overrasket over hvor mange det var som ikke var etnisk norske. Jeg fylte iallfall forbløffet notatblokk mi med beskrivelser av hvordan flesteparten av innvandrerne høytlytt diskuterte sin egen og andres kultur, utseende og språk, ofte akkompagnert av spøker som fikk meg til å sette automatkaffen i halsen. Alles oppmerksomhet i disse første dagene ble dratt mot den blendende innvandrer tematikken, der forskjellene mellom den norske minoriteten i klassen og innvandrerne ble forsterket. De interne forskjellene mellom elevenes opprinnelseskulturer, sosiale bakgrunn og kjønn ble samtidig mørklagt.

Synlighet som analysens østerskniv

I mitt doktorgradsprosjekt spør jeg riktignok etter hvordan elevene forteller og skaper seg selv i møte med skolens faglige og sosiale kompetansekrav. Jeg leter etter historier om

vennskap, seksualitet og kjønn. Men nå, etter feltarbeidets slutt, og før analysen tar til for alvor, dukker det opp noen andre spørsmål: Hvorfor kan jeg se noen elever, diskurser og strategier bedre enn andre? Hvorfor blir noen kategorier, som etnisitet, så tydelig, mens klasse og kjønn ofte nærmest blir usynlig? Spørsmål om synlighet er ikke bare rettet mot empirien (hvem ble synlige, hvorfor og hvordan), men også mot det analytiske, metodiske og teoretiske. Avery Gordon illustrerer i *Ghostly Matters* (2008/1997) hvordan synlighet både kan innebære at det synlige egentlig blir usynliggjort, og at det som ikke er synlig allikevel kan være smertefullt tilstede. For henne og for meg er det et metodisk poeng å prøve å få fatt i dialektikken mellom det synlige og det usynlige.

Synlighetens ambivalens

"Visibility is a complex system of permission and prohibition, of presence and absence, punctuated alternately by apparitions and hysterical blindness", skriver Laura Kipnis (i Gordon: s. 15). Med tilnærmingen som på engelsk blir kalt for 'psychosocial approach' prøver jeg å gripe rundt dette "complex system of permission and prohibition, of presence and absence". Jeg streber etter å få fatt i forholdet mellom det synlige: diskursene, overflatetegnene og grensdragningene – og det tilsynelatende fraværende eller iallfall skyggefulle: hvordan liv leves, oppleves og håndteres, og hvilke motivasjoner og omstendigheter som driver investeringene elevene gjør. Denne målsettingen avspeiles gjennom mine metodevalg. Litt satt på spissen kan jeg si at mens observasjonen på skolen tydeliggjorde det som beveget seg på overflaten av den sosiale interaksjonen, åpnet intervjuene langt på vei opp for å forstå mer av elevenes indre motivasjoner og investeringer.

Spøkelsene og de blinde flekkene

Nå kommer altså tiden i avhandlingsarbeidet der planlagte spørsmål må slippes ut av syne et øyeblikk mens andre tematikker, som den hypersynlige innvandrer tematikken, tvinger seg fram og tar kontroll over pennen min. Ståket rundt og om innvandrerne som fellesskap førte paradoksalt

til at *forskjelligheten*, pokalen innvandrerelevene stolt løftet sammen, usynliggjorde forskjellene elevene i mellom. Kanskje spøkelsene fra andre verdenskrig og den norske likhetstankegangens *hysterical blindness* gjør samtaler om forskjellighet, hudfarge og etnisitet så tabubelagt at disse temaene, selv på Østertun, ikke kan snakkes om annet enn gjennom en overordnet forskjell som egentlig dreier seg om likhet? Innvandrerdiskursen skygget også over smerten ved å føle seg utenfor eller underlegne i samfunnet. I intervjuene sa innvandrerelevene at de ikke følte seg norske når de var i Norge, men de følte seg heller ikke særlig hjemme når de var i hjemlandet. Mange var misfornøyde med at innvandrertallet i klassen var såpass høyt. De mente at det dro ned kvaliteten på skolen, at det kunne bli mye bråk, kriminalitet og lave prestasjoner, og at dette skapte skolens dårlige rykte og lave status. Den sterke identifikasjonen med en innvandrerdidentitet som rommet denne skyggesiden var ofte smertefull.

De norskes tredoble fall

Mens innvandrerne kommuniserte dobbeltheten knyttet til godet ved å være majoritet i lokalmiljøet og ondet ved å være en minoritet ellers, var opplevelsen blant de norske oftest mer enhetlig negativ. Innvandrerne i Norge er blitt kalt den nye arbeiderklassen, mens etnisk norske ofte automatisk blir tilskrevet en middelklassetilørighet. På Østertun var det imidlertid ikke så enkelt. Mens innvandrerne hadde ganske variert bakgrunn, var de etnisk norske elevene stort sett fra arbeiderklassen. For dem var det å begynne på Østertun et tredobbelt fall. De fleste hadde dårlige karakterer og gikk på Østertun fordi det var den eneste skolen de kom inn på. Å begynne på en lavstatus skole innebar tap av status og anseelse, det innebar en understreking av dårlige karakterer og dårligere karriereutsikter. For de fleste betydde det å begynne på Østertun å måtte forlate trygge omgivelser og gamle venner og begi seg til et fremmed sted, noe som kunne oppleves som et smertefullt tap av vennskap og trygghet. Innad på skolen ble mange dessuten utstøtte: de rapporterte om mobbing og sleit med "å komme innpå *dem*", som Lars sa. De ble ikke regnet med, men ble usynlige i sin synlige annerledeshet.

Den bestandige arbeiderklasse

Arbeiderklassens muligheter for å etablere en følelse av verdi, respekt og fellesskap er kanskje vanskeligere i Norge enn andre

vestlige land ettersom velferdssamfunnet gir mindre tydelige klassemarkeringer. På den ene siden kan det være enklere å ha arbeiderklassebakgrunn i Norge fordi det finnes flere materielle muligheter og muligheter for utdanning – man blir innprentet at med gode karakterer kommer man inn på den videregående skolen man vil. På den annen side blir det vanskeligere å håndtere om man av en eller annen grunn ikke kan gripe disse mulighetene. For innvandrerelevene er det imidlertid annerledes. De har allerede en grunn til å gå på en lavstatus skole så lenge det er en *innvandrerskole*. De går der fordi de er innvandrere, ikke nødvendigvis fordi de ikke kan bedre. Det er de norske på skolen som blir spurt om hvorfor de går der. De norske elevenes fall var også knyttet til det å bli synliggjort, ikke bare som norsk arbeiderklasse, men som en *bestandig arbeiderklasse*, som immobile, som ikke-middelklasse og som ikke-klassereisende nordmenn.

Seksualitet som spenningsfelt

Til denne klassen er det ikke lett å komme som en likestillingsorientert ung norsk arbeiderklassejente med idealer om seksuell frihet og selvstendighet. Åse ble kalt hore og truet med juling av en del av innvandrerne fordi hun snakket høyt om at hun ikke var jomfru. Hun måtte forholde seg til medelevers kontroll, samtidig som hennes mentale skrekkszenario å være 'dum og blond' opptok henne voldsomt. Paradoksalt nok, sett i lys av hennes sterke forhold til den 'norske' retten til en fri seksualitet, investerte hun i en dydig og respektabel form for seksualitet – en seksualitet som sitter og venter på å bli kysset, en seksualitet som ikke er for full eller tar for mye plass. Åses disidentifikasjon fra den stereotypiske 'promiskuøse' arbeiderklassejentas seksualitet handler om noe mer enn seksualitet. Det handler også om kjønn, om klasse, og det handler om etnisitet, forskjell og likestillingsideal. Kanskje er det i seksualitetsnarrativer de ellers usynlige diskursene blir synliggjort, der konflikter og spenninger knyttet til klasse, etnisitet og ikke minst kjønn kan komme til overflaten.

Nå når analysearbeidet skal ta til for alvor og analyse spørsmålene er mange og vage, kan jeg kanskje begynne å spørre nettopp her: Hva er synlig, hva er usynlig, og hva er det egentlig som finner sted i dialektikken mellom det synlige og det usynlige? ♦

I kropp og ramme: Opera mellom bilder og forbilder

Er opera noe det lukter gammelt og konservativt av? Eller er operascenen et sted for subversjoner og alternative stemmer? Selv om operaens kanon er nærmest hermetisk lukket, er den verken stillestående eller forgangen, men i kontinuerlig utvikling – en skaper av nærværende øyeblikk.

Av HEDDA HØGÅSEN-HALLESBY, stipendiat, STK
hedda.hogasen-hallesby@stk.uio.no

La oss ta det fra begynnelsen. Omkring år 1600 ble opera-formen konstruert ut fra et ønske om å gjenskape det antikke dramaet, som man visste lite om, men som man antok hadde innslag av sang og musikk. De første operaer vi kjenner til er derfor basert på de antikke mytene overført av tragediediktere som Aiskhylos, Sofokles, Evripides. Jacopo Peris *Euridice* (1600) og Claudio Monteverdis *Orfeo* (1607) omhandler begge operaformens yndlignarrativ: Historien om Orfeus som sang så vakkert at han kunne få hva enn han måtte ønske. Det er kanskje dette opera til syvende og sist handler om: Å oppnå makt gjennom å utøve med overbevisning.

Sjangerens opprinnelse, nær mytenes verden, kan være en forklaring på den seiglivede og operative operakanonen. Ved operahus verden over er det en liste av kjente verk som settes opp igjen og igjen. *Tryllefloyten*, *Tosca*, *Figaros bryllup* og *La Traviata* er bare noen av dem. Dette er nærmest en lukket kanon, omtrent som den bibelske. Den inneholder verker av høy verdi for svært mange mennesker, lyden av historie – av felles og personlige historier, samtidig som den handler om forførelse her og nå. Opera er ikke tekst, heller ikke partituret, eller musikken i seg selv. Det er den framførte kombinasjonen av tekst, musikk og drama som er opera. Kunststarten er en unik hybrid av forskjellige uttrykksformer, avhengig av levende kropp. Historien skal møte et her og nå. Gjennom dette realiseringskravet er operaens kanon likevel ikke lukket. Det er ikke satt noe punktum for hva den faktisk inneholder. Man kan forestille seg en opera som et rammeverk av musikk, tekst og meningsnivåer som har klistret seg til verket. Disse

"The Climax", Aubrey Beardsley, 1893,
illustrasjon til Oscar Wildes stykke *Salomé*.

rammene omringer en kropp som skal gestalte en rolle, en historie og en forførelse. Den kvelden du er så heldig å ha fått deg et plysbelagt sete i operahuset, er det er denne kroppen du møter.

Samspillet og friksjonen som oppstår mellom rammene og kroppen er temaet for min doktorgrad om Richard Strauss' opera *Salome* fra 1905. Doktorgradsprosjektet er en del av paraplyprosjektet "Kjønn og kanonkritikk" ved STK. Tesen min er at gjennom operasjangeren demonstreres det en mulighet for subversjon og kanon-transformasjon i kanonen selv, gjennom kravet om gjenskapelse og virkeliggjøring av levende kropp. I opera står vi mellom det konserverende, fastfrosede, regressive og det nyskapende, progressive, subversive.

Ikonisk status?

Et eksempel fra materialet mitt kan belyse dette forholdet mellom kropp og ramme. Historien om den dansende jenta Salome som krevde hodet til døperen Johannes på et sølvfat har sin opprinnelse i bibelen. Siden har den blitt gjenfortalt og reproduisert i litteratur, billedkunst og på scenen, og har nærmest oppnådd en ikonisk status. Ordet 'ikon' kan bety representasjon/bilde/symbol, men også referere til et idol/helt/forbilde. Ser man nærmere på diskursene som har omringet Salome, fyller hun begge betydningene.

Et eksempel på den første betydningen av ikon, er Salomes dans som en representasjon av den orientalske verdenen og et bilde på europeisk orientalisme. Richard Strauss uttrykte at han med *Salome* ville skape en ekte 'Juden- und Orientoper', med

den rette orientalske fargen og brennende heten. Dette ønsket er særlig hørbart i dansens musikalske utforming. Produsenter og regissører har tatt fatt i denne rammen og riktig boltrett seg i brun krem, paljetter og bongotrommer når dansen skal portretteres.

En liknende kontekstuell ramme finnes i forbindelsene mellom Salomes dans og den hysteriske og utstilte kvinnekroppen. Salomes dans har blitt kalt operahistoriens første striptease; syv slør skal i løpet av dansens ni minutter kastes av. I den ekstatiske slutt-codaen ender hun etter noen spastiske bevegelser opp under fullmånen – gjerne helt naken. Slik blir hun en representasjon eller et bilde som peker tilbake på fortellingens opphav i hysteridiagnosens blomstringstid, eller på hvordan kvinnekroppen har blitt utstilt og avkledd, representert og kontrollert i ulike visuelle uttrykksformer.

Beveger vi oss fra produksjoner av operaen til diskusjoner av den, blir Salomes posisjon både som representasjon og idol tydelig. Som utfordrer av sosial og tonal orden er Salome et kroneksempel på 'den Andre'. Samtidig er det flere innen feministisk operafortolkning som ser Salome som det motsatte: som et kroneksempel på mulige subversjoner i denne kunstformen. I boka *Bodily charm: living opera* erklærer Linda og Michael Hutcheon Salomes dans en triumf; den blir et eksempel på hvordan blikket og oppmerksomheten kan brukes til å oppnå makt. Salome utnytter blikket til å oppnå det hun vil, nemlig hodet til døperen Johannes servert på et sølvfat. Carolyn Abbate bruker nettopp Salome til å vise hvordan kvinner i opera har fått en autoritær stemme gjennom den kraftfulle operastemmen i artikkelen "Opera; or, the Envoicing of Women". Orfeus sang seg inn i dødsriket; Salome synger seg fra døden i siste scene og inn i operakanonens evige liv. Hun blir et ikon på mulighetene for endring i operaformens performative aspekter – både gjennom det vi hører og det vi ser. I dette perspektivet er Salomeskikkelsen et ikon i betydningen av heltinne.

Gjennom forførelse, uttrykk og nærvær kan 'det Andre' bli til det kjente. Her er det muligheter til å rokke ved gamle mønstre for representasjon og sympati. Vi kan bli så revet med at vi glemmer alt annet i møte med den performative kroppen. Likevel må jeg innrømme at jeg har til gode å erfare det i møte med Salomes dans. I stedet møter jeg en operasanger som skal prøve å danse overbevisende i hele ni minutter, samt masse fiffige regimessige løsninger som skal lede fokuset vårt vekk fra den dansende operasangeren som så tydelig skulle ønske hun hadde en annen jobb i akkurat det øyeblikket. Her oppstår friksjon mellom ramme og kropp. I møtet mellom

rammen, der Salome skal skildres som den mest overbevisende danser, og for kroppen, som tvinges over fra vokalt til visuelt uttrykk, blir denne dansen en umulighet – i hvert fall som et frigjøringsprosjekt. Derfor tenderer dansen i mange produksjoner mot at de intertekstuelle rammene som omgir den blir tydeligere enn den utøvende kroppen. Salome går ikke fra bilde og symbol til idol og forbilde, men blir værende på det første nivået: Som en representasjon og en fastlåst stereotypi.

Depot av meningsnivåer

Så kan man da spørre seg om en performativ kropp i seg selv er veien til forandring eller om den også kan finnes i de mange rammene som til sammen utgjør operaen? Produksjonshistorien til Salomes dans viser at det første ikke er tilfelle, mens en ny produksjon fra Royal Opera House gjør det mulig å svare ja på det siste; subversjonen kan ligge i rammene selv. I stedet for å fremheve de orientalistiske trekkene i musikken til Strauss, framhever denne produksjonen Wienervalsens, som krever to dansere: Salome og hennes stefar Herodes. Det er deres historie som fortelles. I stedet for at vi ser at de andre karakterene ser på den dansende jenta, slik at blikket mot henne forsterkes og dobles, foregår denne dansen i lukkede rom. Det som utspiller seg her, er hva som har skjedd bak stengte dører i Salomes barndom. Rammen som omgir dansen i denne produksjonen konstitueres av replikken til Herodes: "Kanskje jeg har elsket deg for mye". Når denne rammen framheves, forandres vårt syn på historien, på Salome og hennes motiver for det groteske ønsket om hodet til døperen. Det er ikke Salomes nakne kropp som avdekkes, men en historie om overgrep og utrygghet.

For at rammen skal tre fram, blir operaens visuelle aspekt viktig. Operaens visuelle aspekt blir en mulighet – ikke til forførelse – men til forståelse. Salome blir ikke noe idol i denne produksjonen og de intertekstuelle rammene er tydelig tilstede. Samtidig undergraves myten om Salome som en typisk *femme fatale*. I stedet får hun liv, historie og troverdighet.

Royal Operas versjon i regi av David McVicar demonstrerer derfor hvordan opera innehar et depot av meningsnivåer, og hvordan produksjonen kan bringe fram nye, potensielt subversive nivåer i den etablerte myten. Rammene rundt de utøvende kroppene trenger ikke være begrensende eller opprettholdere av *status quo*, men kan kaste nytt lys over skjulte historier. De er likevel avhengig av framførelse og levende kropp. Dette gjør at opera er nærværende også når den er historisk. Samspillet mellom rammene og framførelsen gjør den stadig ny, stadig relevant og stadig interessant. ♦

Kjønnen omsorg og behandling?

Hvilken kunnskap om kjønn tilegnes gjennom helseutdanning og i praksisfeltet? Hvilken betydning får pleiere og behandleres forståelse av maskulinitet og den mannlige pasienten i møter som er forbundet med krise og sorg, og hvordan håndterer involvert helsepersonell pasienters opplevelser og reaksjoner på sykdom og behandling? Er behandling og omsorg preget av en forståelse av menn som det sterke kjønn?

Av MARIANNE INEZ LIEN, stipendiat, gjesteforsker, STK
marianne.inezlien@gmail.com

Menns høyere dødelighet kan settes i sammenheng med senere kontakt med helsevesenet ved sykdom, og medfølgende senere diagnostisering og behandling. Det er også hevdet at mange menn lukker seg inne når de har medisinske plager og velger å lide i stillhet, og at enhver kroppslig svakhet er en trussel mot maskuline verdier – spesielt verdier som fysisk styrke, virilitet, arbeidsmoral og indre styrke. Det er også mye som tyder på at menn ofte kommer for sent til medisinsk behandling for sykdommer det kunne ha vært enkelt å behandle.

Sosialt betingede kjønnsforskjeller

Norsk forskning på menns helseforståelse og håndtering av helse viser at maskulinitet har vært en barriere for menn for aktivt og åpent å kunne involvere seg i sykdom og behandling. Statistikk viser også at kvinner lever lenger med sykdom enn menn, mens menn tilsynelatende ikke plages av dårlig helse før de en dag blir alvorlig syke. Selv om kvinner er på vei oppover på statistikken, er menn fortsatt majoriteten av lungekreftofrene. Plager som bare rammer menn er prostataproblemer og testikkelkreft. Den siste formen for kreft er økende.

Menn har generelt sett høyere dødsrate enn kvinner, og i noen aldersgrupper dobbelt så høy. Flere internasjonale studier har også funnet at menn har motvilje til å vise følelser, og at de kjemper mot en form for mannlig selvkontroll som er uttrykt som en splittelse mellom kropp og psyke.

De mannlige pasientenes situasjon

I mitt prosjekt studeres helseinstitusjoner og derigjennom pleierens og behandlerens forståelser av kjønn og deres erfaringer med mannlige pasienter – med hovedvekt på sykepleierens erfaringer¹). Siktemålet er å belyse hvordan

Foto: Hartmut Schwarzbach / Angus / Samfoto

pleiere og behandlere forstår og forholder seg til kjønn og mannlige pasienter, og hvilken kunnskap om kjønn som kommer til uttrykk i helseutdanning, behandling og omsorg. En del av bakgrunnen for studien er at menn ofte ikke benytter seg av de behandlings- og rehabiliteringsopplegg som tilbys. Et av flere spørsmål som stilles er hvordan personalet ved sykehus håndterer kommunikasjon om de medisinske fakta og om de mannlige pasientenes situasjon. Hva karakteriser kommunikasjonen mellom pasienten og den medisinske staben i praksis? Studiens nedslagsfelt er feltobservasjoner, intervjuer med lærere på to avdelinger for sykepleieutdanning og intervju med behandlingsteam på ett sykehus, i to ulike medisinske avdelinger.

Det institusjonelle hverdagslivets organisering

Informantenes konkrete aktiviteter og (hverdagslige) erfaringer innenfor institusjonen, er utgangspunkt for forskningen i dette prosjektet. Gjennom å inkludere ulike lokaliteter, og studere maskulinitet og helse fra ulike ståsteder og perspektiver, kan vi lage et større bilde av problemstillingene knyttet til maskulinitet, omsorg og behandling. Ifølge den kanadiske sosiologen og feministen Dorothy Smith er samfunnet karakterisert av styringsrelasjoner, som er koordinert gjennom komplekse administrative, profesjonelle og diskursive sider ved samfunnet som regulerer, organiserer, styrer og på andre

måter kontrollerer våre aktiviteter. Gjennom bruk av et metodologisk verktøy Smith (2005) har kalt Institusjonell etnografi (I.E.), kan vi, ved hjelp av intervjuer og studier av byråkratiske dokumenter, lage et kart over tekstene og organisasjonsstrukturene og belyse hvilke styringsrelasjoner som koordinerer pleiernes og behandlernes dagligdage gjøremål. Dette er tekster og strukturer som ikke er åpenbare eller bevisste for aktørene innenfor institusjonen. Hvilke rammebetingelser og kulturer ligger til grunn for hvordan personellet praktiserer faget sitt? Hvilket handlingsrom har de? Hvilke aktiviteter, gjøremål og tekster er det som styrer deres hverdager, og på hvilke måter forholder de seg til kjønn i arbeidet? Dette er grunnleggende spørsmål for å gripe hvordan kjønn, utdanning, behandling og omsorg henger sammen. Begrepet interseksjonalitet brukes her i den hensikt å forstå at det i en institusjon finnes ulike lokaliteter og posisjoner, og at disse henger sammen og virker sammen. Hensikten med bruk av fremgangsmåten I.E. er å øke den allerede eksisterende kunnskapen i feltet, ved å forklare hvordan kreftene som organiserer det sosiale livet i institusjoner (utdanning og praksis) er forankret, og hvordan aktivitetene som utføres bidrar i organiseringen. Et viktig poeng i denne studien er at erfaring, tekst og diskurs kan studeres og behandles etnografisk. Det innebærer muligheten for å utforske måtene tekstene og diskursene kommer inn og organiserer (og kjønner) institusjonen (sykehuset, utdanningsinstitusjonen, yrket). Ved å synliggjøre dominerende krefter og påtrykk, kan vi danne grunnlag for å øke bevisstheten om hvilke betydninger kjønn har i pleie og behandling av mannlige pasienter.

Omsorg, behandling og kjønnsnøytrale idealer

Medisin og sykepleie er profesjoner med ulike idealer, oppgaver og ansvar. Profesjonene har også en tydelig kjønnet faglig og kulturell historie. De sosiale relasjonene i helsefeltet vil på ulike måter være preget av kjønnsforståelser og vanemessige praksiser som er inkorporert både gjennom sosialisering og utdanning. Sykepleiere og leger ansatt på sykehus kan både faglig og kulturelt sies å inngå i komplementære, og tradisjonelt sett, kjønnede roller. Sykepleiere skal assistere sykehusleger i behandling og samtidig være pasientens nærmeste når det gjelder pleie, omsorg og sosial kontakt. Et sentralt tema i dette prosjektet er hvordan kjønn og maskulinitet, og variasjoner av kjønnede erfaringer og kompetanser, gjøres gjennom utdanning og i praksis. Sykepleiere jeg har vært i kontakt med hevder at mannlige og kvinnelige pasienter har ulike behov, og at de derfor ofte blir møtt på forskjellige måter, til

tross for at sykepleiere har liten teoretisk kunnskap om kjønn fra utdanningen. I læreplaner for sykepleierutdanninger står det ofte at pleie og omsorg skal ytes uavhengig av pasientens kjønn. Jeg ønsker å gå nærmere inn i hvilke implikasjoner kjønnsforholdene har i pleiernes og behandlernes forståelser og relasjoner til mannlige pasienter. Her er hensikten å belyse hvordan de implisitte forståelsene av kjønn gjør seg gjeldende, og hvordan mannlige og kvinnelige leger og sykepleiere forstår og snakker om dette temaet.

Kjønn og makt i teori og praksis

I følge Bourdieu er ikke den implisitte kunnskapen og disposisjonene som ligger til grunn for agentenes (vanemessige) handlinger en teoretisk/diskursiv kunnskap. Det er heller en mer praktisk form for kunnskap – en måte å reagere og handle på som ikke er artikulert og bevisst. Bourdieu hevder at dette er forhold som gradvis inkorporeres og innebærer en altomfattende måte å føre og presentere seg på, slik at samfunnsmessige strukturer bokstavelig talt setter seg i kroppen og danner grunnlaget for de valgene vi tar. De sosiale strukturene er representerte i agentenes mentale strukturer. Gjennom disse disposisjonene fremstår verden som 'naturlig' og umiddelbar forståelig for hver enkelt i et sosialt system - en relasjon som Bourdieu kaller 'doxa'. De lærte disposisjonene (habitus) og forholdet mellom (profesjons) habitus og de ulike posisjonene i et sosialt felt (rom), påvirker hvilke handlingsmønstre (praksis) som vanligvis følges i feltet. Helsepersonell innehar sosiale posisjoner som utelukkende finnes i og gjennom relasjoner til pasienter. Å være hjelpetrengende er å gå inn i et avhengighetsforhold, og alvorlig sykdom kan skape sterke spenninger i opplevelser av maktforhold. Møter mellom den alvorlig syke pasienten og behandlere vil implisitt være preget av maktutøvelse. Hvordan behandlere definerer og forstår sin egen og den mannlige pasientens posisjon i dette samspillet, er avgjørende for hvordan de møter pasienten. Begrepet om doxa kan her være et verktøy som kan bidra til å belyse hvordan makt og kunnskap henger sammen i helsefeltet, og om det finnes et kunnskapsmessig brudd mellom doxa og profesjonenes teorigrunnlag.♦

¹⁾ Studien er en del av prosjektet "Det sterke kjønns sårbarhet – behandling, omsorg og maskulinitet" – et samarbeid mellom Fakultet for Helse- og idrettsfag ved Universitetet i Agder og Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved UiO. Prosjektet ledes av professor Ulla Britt Lilleaas.

Queerpolitik i Norden – möjligt efter 20 år av anpassning/översättning?

Jan Wickman, seniorforsker fra Åbo Akademi i Finland har vært gjesteforsker ved STK i vår. Han har arbeidet med prosjektet ”Minority Identities in a Postmodern Society? Translations and Transformations of Queer Theory in Local Cotexts”. Han har også avsluttet boka *Queer* som er en undervisningsbok om queerteori.

Av JAN WICKMAN, Åbo Akademi, gjesteforsker, STK
jwickman@abo.fi

Kerstin Merens / Samfoto

Fra homoparaden under 'Skeive dager' i Oslo i fjor.

Begreppet *queer* hadde ett sterkt genombrott på 1990-talet både i akademisk køns- og seksualitetsforskning og i homorørelsen. Under dess tjugoårige historia har det varit besværligt att förlrika begreppets politiska och teoretiska aspekter, särskilt i Norden där de båda kräver en viss anpassning eller översättning för att kunna tillämpas.

Queerteorin innebar en poststrukturalistisk kritik av

koherenta identiteter såväl som entydiga sociala kategorier enligt vilka identiteterna blir definierade. Identitetspolitik kritiserades som en 'minoriserande' strategi med ett uppenbart antagande att en entydig minoritetsposition ofrånkomligen innebär marginalisering. På det politiska planet hänvisade queer ursprungligen rätt och slätt till ett radikalt utmanande av den heteronormativa majoritetskulturen i motsats till

sökande av tolerans och acceptans. Kopplingen mellan gräsrotsaktivismen och den teoretiska utvecklingen är otydlig.

I queerteorins kanoniserade 'skapelseberättelse' anknys dess uppkomst visserligen till radikaliserings av aktivismen som började på gatorna i New York vid 1980/90-talsskiftet som en reaktion på de hårdnande attityderna mot homosexuella i kölvattnet av AIDS-epidemin. Snart efter detta blev teorin kritiserad för att vara för abstrakt och esoterisk för att vara vare sig tillämpbar i empirisk samhällsanalys eller relevant för pragmatisk politisk verksamhet. På 2000-talet har dock innebörden av termen queerpolitik eller -aktivism förskjutits i litteraturen. Den hänvisar inte längre enbart till en kompromisslös form av aktivism (som verkar höra till det förgångna) utan anknys allt oftare till den kvistiga frågan om en aktivistisk tillämpning av queerteoretiska insikter.

Queerpolitik utan identitet?

Identiteten har historiskt sett utgjort en så stark grund både för förståelsen av homosexualitet och för kraven på rättigheter att det har framstått som en stor utmaning att omvandla queerteorins identitetsdekonstruktion till praktisk politik och därmed gestalta (queer)politik som något annat än aktivism till förmån för en mer eller mindre klart definierad grupp eller en koalition av flera. Vidare verkar identifikation som känns genuin, vara outhärlig för att skapa det engagemang och den sammanhållning som behövs för den politiska aktiviteten. Fanny Ambjörnsson frågar i boken *Vad är queer?* (2006) om inte queer rentav omöjliggör mer konkret politisk aktivism. Enligt henne har detta dilemma i Sverige huvudsakligen tacklats genom såkallad strategisk essentialism, vilket utgår ifrån att problemen med fasta identitetskategorier medges och förstås internt, men man väljer att använda sig av dem av taktiska skäl då de behövs. Detta innebär dock en slags kapitulation inför en politisk realitet, och snarare ett sätt att leva med spänningen mellan teorin och politiken/aktivismen än en lösning på den.

Det nästan oxymoroniska begreppet 'queeridentitet' dyker upp så snart som queer diskuteras som politik eller aktivism. Queeridentitet förstås dock som flytande och icke-essentiell, fixerad i politik snarare än i individuellt varande och kunde därmed kanske gestaltas som liknande den typen av identiteter som kan uppstå av intensivt engagemang i sakbaserade rörelser såsom miljrörelsen. Kan queer då lösgöras från den identitetsbaserade homorörelsen och omformuleras som en sakbaserad sexualpolitisk rörelse? I Norge har Agnes Bolsø (2007) försökt skissera en praktisk queer organisationspolitik

som stegvis lösgör sig från homo/heterobinariteten och de identitetskategorier som nu definierar den dominerande homopolitiken i landet. Hennes förslag innebär att det inte längre ska krävas att homosexuella (som en grupp) ska inkluderas i olika offentliga informationsinsatser om sexualitet och samlevnad. Istället ska all sådan upplysning – från rådgivning åt enskilda individer till forskning som ligger till grund för myndigheternas åtgärder – formuleras på så sätt att homosexualitet eller andra former av icke-heterosexualitet beaktas snarare som en möjlighet eller möjligt inslag i alla sexuella praktiker och relationer.

Nordiska queerdebatter

I min intervjustudie med nordiska queeraktivister har jag intresserat mig för likheter och sådana skillnader mellan queerdebatter i olika Nordiska länder som antydde ovan och hur dessa skiljer sig från det amerikanska 'originalet' för att genom dem belysa den sociala kontextens betydelse för utformningen av queerpolitikens lokala variationer. När queerperspektivet introducerades i Norden efter mitten av 1990-talet, några år efter den mest akuta fasen av hysterin över AIDS, var omständigheterna på många sätt olika dem i USA när queer uppstod där. Den traditionella homopolitiken var inte i kris, tvärtom hade dess diskreta, konsensusinriktade övertalningspolitik som inspirerades av statsfeminismen nyligen skördat en seger då lagar om registrerat partnerskap hade stiftats i Skandinavien. 'Behovet' för en radikal och konfrontativ politik var knappast lika uppenbar. I dessa små länder hade det inte heller utvecklats en lika extrem identitetspolitik som den som hade grott i autonoma homoenklaiver i USAs storstäder och som queerteorin ställde sig mot. Mot denna bakgrund är det kanske inte förvånande att queerdebatten inte blev lika tillspetsat formulerad och målmedvetet provokativ. Till exempel har Don Kulick (2005) beklagat bristen på offentlig diskussion i Sverige om stigmatiserade och kontroversiella sexuella praktiker såsom prostitution, pornografi, sado-masochism och anonym sex som enligt honom ifrågasätter heterosexualitetens förmenta naturlighet och skulle utgöra en viktig aspekt av queerperspektivets karakteristiska radikalitet. Även i Norge utgörs de tydligaste uttrycken för queerpolitiskt tänkande enligt aktivisten Kaja Glenne Lund av privata livsarrangemang som inte är synliga i offentligheten. Det är denna typ växelverkan mellan lokala omständigheter och queerperspektivets utformning jag vill utforska vidare genom intervjuerna. ♦

Likestilling og vold

En av Øystein Gullvåg Holters mange oppgaver i den nye stillingen som professor i maskulinitets- og likestillingsforskning har vært å gjøre ferdig en engelsk versjon av rapporten fra surveyen "Likestilling og livskvalitet 2007". Surveyen gir et forbausende stort og rikt materiale, og man oppdager stadig nye ting om likestilling i hjemmet.

Av ØYSTEIN GULLVÅG HOLTER, professor, STK
o.g.holter@stk.uio.no

I et seminar om foreldrepermisjon som STK arrangerte siste høst, kom spørsmålet om vold og likestilling opp. Er det riktig at mer likestilling i hjemmet reduserer sjansen for vold? I den internasjonale forskningen er det delte meninger om dette; det har faktisk vært hevdet at mer likestilling øker sjansen for vold, siden menn føler at deres posisjon blir mer truet. Norske forskere har som regel sagt 'det tror vi ikke', men vi har ikke hatt klare data om dette.

der foreldrene bestemte like mye. 27 prosent av de fra hjem der faren bestemte, hadde opplevd vold eller straff, mot 17 prosent der moren bestemte, og 10 prosent der foreldrene bestemte like mye. Dette er sterke tall. Men kan de være misvisende, for eksempel fordi utdanning eller alder kommer inn i bildet? Denne innvendingen kom opp på seminaret. Det viser seg imidlertid at sammenhengen er like sterk når vi kontrollerer for alder og utdanning. Det er stadig et mye lavere voldsnivå blant de som forteller at foreldrene bestemte like mye, innen ulike alders- og utdanningsgrupper. Det er også slik at kvinner og menn gir samme bilde.

Dette er *ikke* tall for dagens situasjon, men for oppvekst et stykke tilbake i tid. Gjennomsnittspersonen i surveyen ble født i 1961. Tallene gjelder for oppvekst i norske hjem fra omlag 1940 til 2000. Vi har imidlertid grunn til å tro at samme tendens gjelder i dag også. Tendensen er nemlig like sterk blant de yngste i utvalget, faktisk enda litt sterkere enn blant de eldre. Så det er ingen tegn til at likestilling mellom foreldrene har 'opphørt' å ha betydning for barns oppvekstvilkår. På et vis ville det vært enda bedre å bruke tall for dagens samliv, i stedet for såkalt retrospektive (tilbakeskuende) data som her. Undersøkelsen inkluderer spørsmål om dette også. Her har vi imidlertid større feilkilder enn når det gjelder barndommen. Særlig ser vi at de voksne har en tendens til å beskrive nåværende parforhold som fredelig, mens de beskriver forrige samliv som mer voldelig (forskjellen er særlig stor blant kvinnene). Voldsnivået i nåværende parforhold er nokså lavt, omtrent på linje med det som er funnet i andre nye studier, men det er altså en del usikkerhetsmomenter her.

Tendensen til å 'problematisere likestillingen' er nokså vanlig i den internasjonale forskningen, og kritikk av likestilling for ikke å være inkluderende nok, for å overse spørsmål om seksualitet osv, ser vi også i Norden. Dette er nok delvis en riktig kritikk, men det er også viktig å 'se skogen for bare trær'. Det er faktisk stor forskjell på likestilte og lite likestilte hjem blant annet når det gjelder barns oppvekstvilkår

Illustrasjonsfoto: www.colourbox.no

Vold og straff i hjemmet viser sterke tall

I etterkant av seminaret har jeg sett nærmere på tallene. I surveyen svarte 2800 menn og kvinner på hvorvidt de hadde opplevd vold eller straff i barndomshjemmet. De ble også spurt om hvem som bestemte mest hjemme – far, mor, eller begge like mye. Det viser seg at de som vokste opp i hjem der faren bestemte mest, hadde omtrent to og en halv gang større sjanse til å oppleve vold eller straff, sammenliknet med de fra hjem

og sjansen for vold. Vi har nå klare resultater, ikke bare fra kvalitative studier, men også fra en stor representativ survey.

Foreldres likestilling - et gode for barn

I norsk debatt har vi sett en tendens til at 'barns beste' blir gjort til en isolert sak – man må ikke la andre ting, som likestilling mellom de voksne, gå utover det som er best for barna. Ut fra tallene i surveyen er dette å stille saken aldeles på hodet. Likestilling, respekt og demokrati blant de voksne er avgjørende for barns oppvekstvilkår. Dette er ikke noe vi, som forskere, er alene om å mene. Omtrent 90 prosent av kvinner og menn i surveyen mener at familien har det best når hjemmet er likestilt med hensyn til beslutninger, forsørging, omsorg og husarbeid.

Det er vel kjent at mange ikke klarer å leve opp til dette, blant annet fordi arbeidslivet fortsatt ofte premierer lite likestilte tilpasninger – men det er kanskje på tide å slutte å moralisere over manglene, og heller legge vekt på det som faktisk er oppnådd. Selv om meningene er delte når det gjelder kvotering, eller hvor aktiv en statlig likestillingspolitikk bør være, har de aller fleste gjort seg opp en mening når det gjelder eget liv og eget hjem. Det ser ut til at dette først og fremst skyldes erfaringer, ikke ideologi. Både menn og kvinner (særlig kvinner) forteller om vesentlig større tilfredshet med samlivet, dersom forholdene er likestilte. De forteller også om bedre livskvalitet. At denne tendensen nå også tydeligere kommer frem blant menn, er nytt i forskningen.

illustrasjonsfoto: www.colourbox.no

Jeg er temmelig sikker på at dersom det var *amerikanske* resultater vi her la frem, og ikke resultater fra den lille avkroket Norge, så ville bildet i den internasjonale forskningen sett temmelig annerledes ut. Det ville vært mye større vekt på likestilling som viktig for alle parter, ikke bare for (noen) kvinner, men for samfunnet som helhet. Likestillingens 'vikeplikt' ville vært mindre. Problemet er at fordommer om at likestilling er trøblete og vanskelig (og f. eks. kanskje øker voldsnivået), og manglende undersøkelser, danner en ond sirkel. Den norske 2007-surveyen er langt mer detaljert i forhold til likestilling enn det vi hittil har sett internasjonalt. Dermed får vi også nye resultater, som de jeg

har nevnt her. Desto viktigere er det derfor at norsk og nordisk kjønnsforskning går sammen om å få frem dette budskapet internasjonalt, og bidrar til bedre forskning, blant annet i EU. Det er helt klart at vi må jobbe for å få frem forskning som er mindre heteronormativ, mindre middelklassepreget – osv. Men dette gjelder *all* forskning, ikke bare forskning om kjønn og likestilling, og noe blir feil hvis forskningen på dette området skal måtte svare på alle slike ideelle bestillinger, før man kan ta den alvorlig. Det er mulig å ha flere tanker i hodet på en gang, og fremover er det viktig å få frem hovedsakene, spørsmålet om likestilling som viktig for alle i samfunnet, slik den norske og nordiske erfaringen viser. ♦

Mødrene alle sviktet

I tiden etter andre verdenskrig ble det adoptert bort mange ganger flere norske barn enn før krigen, selv om det i store deler av perioden ble født færre barn utenfor ekteskap enn i 1930-årene. Enslige mødre ble sviktet av barnefedrene, egne foreldre og det offentlige.

Av LIV THORING, tidligere masterstudent, STK
liv@framtiden.no

Illustrasjonsfoto/ Scarpix

Det offentlige Norge ønsket å fremme adopsjon fremfor at enslige mødre beholdt barna sine. Dette hang sammen med endrede normer og et mer negativt syn på enslige mødre etter krigen. Før krigen var det ikke like stigmatiserende å være enslig mor i arbeiderklassen. Etter krigen spredte imidlertid borgerlig ideologi om kvinners ærbarhet seg til alle samfunnsklasser. Det negative synet på tyskerjentene og gjenreisningen etter krigen bidro til dette bildet: nasjonen ble truet når kvinner kanaliserte sin seksualitet i 'feil' retning. Det ble nødvendig å kontrollere kvinners seksualitet strengere. Etter krigen ble det adoptert bort mellom fire og fem ganger så mange barn hvert år, sammenliknet med mellomkrigsårene. I 1950-årene stabiliserte adopsjonstallene seg på det høye krigsnivået, selv om det var rekordlave tall for fødsler utenfor ekteskap. Mødrene undertegnet en erklæring om at de aldri kunne få vite hvor barnet kom hen.

Barnefar svikter

Samtidig med at arbeiderklassen tok opp i seg borgerlige normer for kvinners seksualitet, ble arbeiderklassekvinnene i økende grad sviktet av sine egne menn. Flere menn enn før praktiserte uforpliktende sex, og stakk av eller benektet farskapet da kjæresten ble gravid. Mange av kvinnene trodde at forholdet skulle føre til ekteskap. I 1947 anla halvparten av de angivelige fedrene farskaps sak for å slippe unna giftermål eller barnebidrag. I 1935 gjorde ingen det. Farskaps saker ble et etterkrigsfenomen i denne sammenheng.

Uten en far til barnet, fikk ikke mødrene barnebidrag. I tillegg var det selvsagt en stor belastning å bli uthengt som løsaktig i en rettssak. Inntil morstrygden ble innført i 1964 var det ikke mulig for enslige forsørgere å leve av offentlige bidrag alene. Det tok tid å avgjøre en farskaps sak, og i de fleste tilfeller var barnet allerede plassert hos adoptivforeldre da saken var

ferdig behandlet i rettsapparatet. Først i 1956 ble lov om gransking av arvermerker (for eksempel blodprøver) innført. Før den tid var det derfor lett for en mann å vinne en farskapssak. Det kan ikke utelukkes at retten i flere tilfeller dømte til mannens fordel. I 1950 ble en mann frikjent for farskap til tross for at han innrømmet å ha hatt sex med barnemoren. Mannen påstod at han hadde vært så full da samleiet fant sted, at han ikke hadde hatt sædavgang!

Mors foreldre svikter

I 1950-årene bodde nesten alle mødrene hjemme hos sine foreldre, og halvparten var ikke myndige. Mange ble presset av egne foreldre til å adoptere bort barnet, og mange var så redde for foreldrenes, særlig fedrenes reaksjon at de holdt graviditeten hemmelig. Det finnes flere eksempler på fedre som nektet sine gravide døtre å komme hjem. Mange ble sendt vekk for å føde i hemmelighet, før barnet ble adoptert bort.

Det offentlige svikter

Mitt inntrykk er at de ansatte ved Oslo Helseråds Adopsjonskontor og de som arbeidet innen helsevesenet mente adopsjon var den beste løsningen når enslige kvinner ventet barn: Nesten alle kvinnene undertegnet adopsjonskontrakten før fødselen. En kan ikke se bort fra at dette skapte en følelse av forpliktelse med hensyn til å gjennomføre adopsjonen, selv om de skulle angre. De gravide kvinnene fikk ingen

S. Julies pr. spedbarnhjem,
Lysaker pr. Oslo. Boks 209.
Mottar elever til 6 mnd. kurs, sped-
barn mottas i forpleining, adopsjon
besørges.

Fra Urd årgang 1934

informasjon om rettigheter for enslige mødre - som etter hvert ble innført.

De fødte med laken over hodet og fikk ikke se barnet. Ugifte kvinner fikk også generelt dårligere oppfølging og hjelp under fødselen, for eksempel

ble det ikke gitt smertestillende. Det var en utbredt oppfatning blant jordmødre og leger at "har de fått den inn, må de da også klare å få den ut". De ansatte ved Adopsjonskontoret viste få tegn til sympati med de enslige mødrene i den første 20-års perioden etter krigen. Derimot finnes det brev som viser at de ansatte ved adopsjonskontoret hadde stor sympati med barnløse som ønsket å adoptere.

Angrefrist

Også adopsjonsloven tok mer hensyn til adoptivforeldrene framfor både biologiske foreldre og barnet selv. Særlig gjaldt dette innføringen av fem års angrefrist fra 1948: Adoptivforeldre kunne forlange adopsjonen opphevet ved dom dersom barnet skulle vise seg å ikke være mentalt eller fysisk friskt, og sykdommen ble antatt å stamme fra tiden før adopsjonen. Denne loven ble opphevet først i 1986. Da ble det slått fast at hensynet til barnet skal gå foran alt annet. Man forventet altså ikke den samme utholdenhet fra adoptivforeldre som fra andre foreldre. Og barna som ble sendt i retur, endte mest sannsynlig opp på barnehjem.

Først i 1972 ble hensynet til biologisk mor synlig i adopsjonslovgivningen. Fra nå av skal det gå minst seks uker fra fødsel til bindende avtale om adopsjon kan inngås. Loven ble imidlertid ikke praktisert fullt ut ved Oslo Helseråds Adopsjonskontor før i 1989.

Materialet viser at mødrene ble sviktet av barnas fedre, sine egne foreldre og det offentlige helsenorge. Plasserer dette dem hovedsakelig i en offerrolle, eller var mødrene også bevisste aktører og handlet ut fra egne motiver? Jeg ser det som mest sannsynlig at de fleste av mødrene ikke hadde noe reelt valg, men befant seg i en tvangssituasjon da de adopterte bort sine barn. ♦

Masteroppgavens tittel: *Enslige mødre og anonym adopsjon i Norge. 1945-1965 med linjer fram til ca. 1990*, som er basert på Oslo Helseråds Adopsjonsarkiv. Oppgaven kan lastes ned fra nettet på: <http://www.duo.uio.no/sok/work.html?WORKID=86563>. Liv Thoring er historiker og informasjonssmedarbeider i Framtiden i våre hender.

Illustrasjonsfoto: Scampix

Høstens seminarprogram

*Vi ønsker velkommen til Senterets arrangementer i høstsemesteret 2009. Fullstendig program, omtale og eventuelle endringer vil bli lagt ut fortløpende på STKs hjemmeside <http://www.stk.uio.no/formidling/seminarprogram.html>
Merk angitte påmeldingsfrister på enkelte seminarer.*

SEPTEMBER

Festseminar for professor Anne Wichstrøm

TID: Lørdag 5. september kl. 09.30-18.00 (endelig klokkeslett vil bli bekreftet senere)

STED: Georg Sverdrups hus, auditorium 2

INNLEDERE: Professor Tamar Garb, University College, London, professor Patricia Berman, Wellesley College, Boston, dosent Anna Lena Lindberg, Lunds universitet, forsker Margareta Willner-Rönholm, Åbo landskapsmuseum, professor Jorunn Veiteberg, Kunsthøgskolen i Bergen, doktorgradsstipendiat Signe Endresen, Stockholms Universitet, professor Irene Iversen, professor Lena Liepe og postdoktor Kristine Kolrud, IFIKK, UiO.

Arrangementet er til ære for Anne Wichstrøm, professor i kunsthistorie ved IFIKK, UiO. Wichstrøm introduserte kjønnsperspektivet i norsk kunsthistorisk forskning tidlig på 1980-tallet, noe som har hatt en uvurderlig betydning for feltet. Seminaret deles inn i to deler som reflekterer problemstillinger av relevans for Wichstrøms forskning: Kjønn og modernisme og Kvinner, kunst og kanon.

Seminaret arrangeres i samarbeid med IFIKK.

FAGLIG ANSVARLIGE: Kristine Kolrud, Signe Endresen, Ina Blom og Lena Liepe, IFIKK og Tone Brekke, STK.

Masteroppgave om kjønn

TID: Mandag 7. september kl. 13.15-15.00

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

Her får studentene mulighet til å treffe andre med interesse for kjønnforskning, og finne ut hva STK har å tilby studenter som skriver masteroppgave med kjønnsperspektiv.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Øystein Gullvåg Holter, STK.

Seminar om (inn)rammete maskuliniteter

TID: Mandag 21. september kl. 09.15-11.30

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

INNLEDERE: Paal Rasmussen, rådgiver, Arbeidsforskningsinstituttet, Aina Olsvold, Ingunn Eriksen, Helene Godø og Stian Overå, alle stipendiater ved STK.

Seminaret presenterer ny norsk forskning om gutter, menn og maskuliniteter med vekt på hvordan maskuliniteter "rammes inn" og utvikler seg, ikke bare ut fra aktørenes handlinger, men også ut fra strukturelle føringer.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Øystein Gullvåg Holter, STK

Nye kjønn – andre krav I: Subjekt, kultur og samfunn - om psykoanalytiske forståelser av subjektivitet, arbeidsliv og organisasjoner

TID: Tirsdag 22. september kl. 13.15-15.30

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

INNLEDER: Lektor Linda Lundgaard Andersen, Roskilde Universitetscenter.

Seminaret vil diskutere tilnærminger til subjektivitet og subjektiviteters innveving i det samfunnsmessige, med utgangspunkt i en tyskinspirert teoritradisjon som forbinder sosial teori og psykoanalytisk teori.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Helene Aarseth, STK.

FEMM I: Rettighetsinformasjon for innvandrerkvinner: Hva gjøres og hva krever FNs kvinnekonvensjon?

TID: Tirsdag 22. september, kl. 14.15-16.00

STED: Institutt for samfunnsforskning, Munthes gate 31

INNLEDER: Forsker Tina Nordstrøm, Avdeling for kvinnerett, UiO.

KOMMENTATORER: Advokat Bente Roli, Kontoret for fri rettshjelp, Oslo kommune og ekspedisjonssjef Arni Hole, Barne- og likestillingsdepartementet.

Bakgrunnen for seminaret er Tina Nordstrøms mastergradsavhandling om misforholdet mellom internasjonale forpliktelser, herunder CEDAWs anbefalinger, og eksisterende rettsinformasjonstilbud for innvandrerkvinner nasjonalt og i Oslo-regionen.

Nordstrøm jobber for tiden med å utvikle et informasjonsprogram om innvandrerkvinneres diskrimineringsvern.

Ingen påmelding.

HØSTENS SEMINARPROGRAM

FAGLIG ANSVARLIGE: Anne Hellum, Institutt for offentlig rett, Monica Five Aarset og Mari Teigen, Institutt for samfunnsforskning og Beatrice Halsaa, STK.

Nye kjønn – andre krav II: Re-thinking conflict in terms of positioning and the ethics of responsibility

TIME: Wednesday September 30 at 1.15pm - 3.30pm (please note the weekday)

PLACE: STK, Gaustadalléen 30D, room 420 (3rd floor)

SPEAKER: Bronwyn Davies, Professorial Fellow at Melbourne University and independent scholar.

In this introduction Bronwyn Davies revisits the concept of positioning that she developed with Rom Harre in the article Positioning – the discursive production of selves from 1990 and takes it in new directions. The introduction looks in particular at differential power relations in a new way.

No registration.

ORGANISER: Helene Aarseth, STK.

OKTOBER

***Ph.D.-course: Introduction to Psychosocial Theories and Perspectives**

TIME: Tuesday October 13 - Friday October 16 at 9.15am - 4pm every day

PLACE: Harriet Holters hus, seminar room 221

LECTURERS: Professor Sasha Roseneil, University of London/STK, Associate Professor Lynne Layton, Harvard Medical School, USA, PD Dr. Dipl.Psych. Erhard Tietel, Department of Psychology and the Academy of Labour and Politics, University of Bremen, Germany, Professor Harriet Bjerrum Nielsen, STK, Senior Researcher Helene Aarseth, STK.

Psychosocial Studies poses a fundamental challenge to the configuration of the social and human sciences as they have developed since the 19th century, which saw Psychology and Sociology established as distinct disciplines with a largely impermeable barrier between them. Psychosocial Studies takes issue with this demarcation to pose an ontology which refuses the separation of the spheres of 'psychic' and 'social', rejecting the idea that 'inner' and 'outer' worlds are empirically or theoretically separable.

The course is arranged in cooperation with Department of Sociology and Human Geography and will give 6 credits. For more information, see: <http://www.iss.uio.no/forskerutdanning/>

kurs/2009/psycho-social_theories/index.html

Registration (binding) to joakim.dyrnes@sosgeo.uio.no by September 15. The number of participants is limited to 25 persons. The course language is English.

ORGANISER: Sasha Roseneil, STK.

Kanon I: Monoteismens stemmer

TID: Torsdag 15. oktober, kl. 13.15-15.00

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

INNLEDER: Førsteamanuensis i musikkvitenskap Erik Steinskog, Københavns Universitet.

Erik Steinskog diskuterer monoteismens posisjon i kulturhistorien med utgangspunkt i operaer fra det tyvende århundret. Fokuset vil være på maskulinitetsfigurene operaene iscenesetter og hvordan disse går i dialog med ideer om monoteismen.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Hedda Høgåsen-Hallesby, STK.

FEMM II: Flerstemt feminisme eller søsterskap til besvær?

TID: Torsdag 15. oktober, kl. 17.00-20.00

STED: Litteraturhuset

INNLEDERE: Universitetslektor Line Nyhagen Predelli, Loughborough University, Storbritannia, og professor Beatrice Halsaa, STK.

PANELDEBATT med Hadia Tajik, politisk rådgiver i Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Elisabeth Lønnå, Norsk Kvinnesaksforening, Anita Rathore, nestleder i Organisasjon mot offentlig diskriminering (OMOD), Fakhra Salimi, leder for Mira-senteret, Hannah Helseth, sosiolog og skribent, Maia Loftesnes, styremedlem i Norsk-russisk kultursenter/vara i Rådet for innvandrersorganisasjoner i Oslo, Shilan Shorsh, leder for Selvstendig Demokratisk Kurdisk Kvinneforening i Bergen. Kulturelt innslag ved URUNKUNDO, fra Foreningen for Rwandesere i Norge.

Når, hvordan og om hva kan feministiske kvinneorganisasjoner samarbeide på tvers av majoritet og minoriteter? Hva er erfaringene og hvor er mulighetene?

Oppdatert program blir lagt ut på www.femm.no og www.kvinnesak.no.

Ingen påmelding.

ARRANGØRER: Norsk kvinnesaksforening og Femm-nettverket

FAGLIG ANSVARLIGE: Monica Five Aarset og Mari Teigen, Institutt for samfunnsforskning og Beatrice Halsaa, STK.

Nye kjønn – andre krav III: Psychosocial Theories and Perspectives – discussions of an emerging field

TIME: Monday October 19 at 9.15am - 11.30 am (please note the weekday)

PLACE: STK, Gaustadalléen 30D, room 420 (3rd floor)

SPEAKERS: Professor of Sociology and Social Theory, Sasha Roseneil, Director of the Birkbeck Institute for Social Research, University of London and Professor II, STK, Senior Researcher Helene Aarseth, STK and Professor Harriet Bjerrum Nielsen, STK.

In a number of universities in the UK, Psychosocial Studies emerges as a new interdisciplinary field drawing on psycho-analysis, feminist, queer and post-structuralist theory. The seminar will discuss this emerging field.

No registration.

ORGANISER: Helene Aarseth, STK.

Kjønn, seksualitet og medborgerskap

TID: Onsdag 28. oktober kl 09.15-11.30

STED: Georg Sverdrups hus (UB), grupperom 4

INNLEDERE: Professor Gro Hagemann, IAKH, postdoktor Cathrine Holst, ISS, postdoktor Arnfinn J. Andersen og professor Øystein Gullvåg Holter, STK.

Er utvidet medborgerskap en forutsetning for demokratisering? Seminaret vil belyse kulturelle prosesser og demokratisk deltakelse, med fokus på kjønn og seksualitet.

Seminaret arrangeres i samarbeid med det tverrfakultære UiO-programmet Demokrati som ide og praksis.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIGE: Arnfinn J. Andersen og Øystein G. Holter, STK.

Likestilling i kryssild I/Kanon II: Slør i kryssild

TID: Torsdag 29. oktober kl. 15.15-17.00

STED: Georg Sverdrups hus (UB), undervisningsrom 1

INNLEDERE: Seniorforsker Anne Sofie Roald, Christian Michelsens Institutt og professor i humanistisk kjønnsforskning, Jorunn Økland, STK.

Debatter om bruk av hijab i offentlige roller har igjen blusset opp. Kvinners hår- og hodebekledning har alltid vært et åsted for intens religiøs og kulturell meningsproduksjon. Seminaret vil belyse noen av grunnene til dette, og reflektere rundt de større tolkningsproblemer som skautet reiser.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Jorunn Økland, STK.

NOVEMBER

FEMM III: Splittet og delt. Likestilling i det flerkulturelle Norge

TID: Onsdag 18. november, kl. 10.00-17.00

STED: Institutt for samfunnsforskning, Munthes gate 31

Avslutningskonferanse for PLUREQ-prosjektet Gender equality, cultural diversity, religious pluralism: State policies and feminist interventions.

Påmelding innen 5. november til femm@samfunnsforskning.no

FAGLIG ANSVARLIGE: Hege Skjeie, Institutt for statsvitenskap, Anja Bredal, Institutt for samfunnsforskning og Beatrice Halsaa, STK.

Kjønn og biologi/medisin: Kvinners væsker II - Om melk

TID: Fredag 20. november kl. 10.15-15.00

STED: Harriet Holters hus, seminarrom 150

INNLEDERE: Professor Anne Løkke, Saxoinstituttet, København, forsker Kristin Asdal, TIK-senteret, professor Anne-Lise Ellingsæter, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi og stipendiat Tone Sommerfelt, Sosialantropologisk institutt.

I samarbeid med Kultrans fortsetter STK sin seminarrekke om kvinners væsker. Høstens seminar skal handle om melk. Skal man tro dagens ammeprofeter er brystmelk en entydig størrelse. Vi ønsker imidlertid å vise hvor mange forskjellige konstellasjoner brystmelken inngår i både geografisk og historisk.

Ingen påmelding.

Seminaret arrangeres i samarbeid med Kultransgruppen Natur og naturlighet.

FAGLIG ANSVARLIGE: Anne Kveim Lie, IASAM og Hilde Bondevik, STK.

Kamper om forfatterskap – i litteratur, populærmusikk og opera

TID: Fredag 27. november kl. 12.15-16.30

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

INNLEDERE: Forfatter Brit Bildøen, professor Anne Danielsen, IMV, rådgiver Sigrid Røyseng, FoU, Kulturrådet, postdoktor Anne Lorentzen, stipendiat Unn Conradi Andersen og stipendiat Hedda Høgåsen-Hallesby, alle STK.

I dette seminaret vil vi sette søkelyset på forholdet mellom kjønn og forfatterskapsposisjoner innenfor litteratur, populær- musikk og opera. Fokuset vil være på forfatterskap som en subjektposisjon det kan være strid om, og knyttes strid til, innenfor det enkelte felt, og i

HØSTENS SEMINARPROGRAM

reepsjonen av forfatterskap og verk, med kjønn og seksualitet som sentrale dimensjoner.

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIGE: Anne Lorentzen, Unn Conradi Andersen og Hedda Høgåsen-Hallesby, alle STK.

DESEMBER

Å skrive involvert historie

TID: Onsdag 2. desember kl. 12.15-15.30

STED: STK, Gaustadalléen 30D, rom 420 (4. et.)

INNLEDERE: Professor Gro Hagemann, professor Knut Kjeldstadli, forsker Eirinn Larsen, alle IAKH, sosiolog Runa Haukaa, dr. philos. Elisabeth Lønnå, professor Beatrice Halsaa, STK og stipendiat Trine Rogg Korsvik, STK.

Historieskrivningen om nyere sosiale bevegelser, som studentbevegelsene i 1960-årene og kvinnebevegelsen i 1970-årene, er preget av at forfatterne selv har vært aktører i, eller identifiserer seg sterkt med, bevegelsene de forsker på. Hvilke metodiske utfordringer bringer dette?

Ingen påmelding.

FAGLIG ANSVARLIG: Trine Rogg Korsvik, STK.

Legal Responses to Women and Multiculturalism

TIME: Friday December 4 at 9.15am-5.50pm

PLACE: Georg Sverdrups hus, room 4, 2nd floor

SPEAKERS: Professor Rubya Mehdi, University of Copenhagen, former Researcher Lene Løvdal, Research Fellow Katja Fredriksen, University of Bergen, Professor Hege Skjeie, University of Oslo, Professor Anne Hellum, University of Oslo, politician Afshan Rafiq, Høyre (the Norwegian Conservative Party), Tahira Iqbal, leader of PKF, Deputy Director Anita Rathor, OMOD, Oslo, Ella Ghosh, leader of PMV, Researcher Anja Bredal, Institute for Social Research, Ph.D. Research Fellow Farhat Taj and Professor Beatrice Halsaa, STK.

The purpose of this seminar is to present and discuss different points of view representative of people with different backgrounds (researchers, lawyers, practitioners, government officials and politicians) dealing with the same issues - legal challenges faced by Muslim immigrant women in diaspora, especially Pakistani women in Norway. The seminar is aimed at Ph.D. students.

Registration (binding) to pamelding@stk.uio.no marked "Legal Responses to Women and Multiculturalism" by October 30. Limited participation.

For programme and a complete list of the speakers, see: <http://www.skk.uio.no/formidling/seminarprogram.html>

ORGANISERS: Professor Anne Hellum, Institute of Women's Law, and Ph.D. Research Fellow Farhat Taj, STK.

FEMM IV: Reading seminar: Complying with Colonialism

TIME: Wednesday December 9 at 01.15pm-04.00pm

PLACE: Institutt for samfunnsforskning, Munthes gate 31

LECTURER: madeleine kennedy-macfoy, postdoc, STK.

This seminar will be based on the book: Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irini og Diana Mulinari (eds): *Complying with colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*, Ashgate 2009. Please read chapters 1, 13 and 14.

ORGANISERS: Monica Five Aarset and Mari Teigen, Institutt for samfunnsforskning, and Beatrice Halsaa, STK.

Kanon III: Kanonkritikk i kanonfaget

TID: Mandag 14. desember kl. 13.15-15.00

STED: STK, Gaustadalléen 30, rom 420 (4. et.)

INNLEDER: Idéhistoriker, Gro Hanne Aas, NOKUT.

Gro Hanne Aas presenterer erfaringer fra prosjektet Kanon ifrågasatt. Ett pedagogisk prosjekt, gjennomført i idéhistoriemiljøet ved Göteborgs Universitet. Aas går her nærmere inn i eget delprosjekt om kanonkritikk, med utgangspunkt i nypubliserde tekster fra "la querelle des femmes".

Ingen påmelding

FAGLIG ANSVARLIG: Hilde Bondevik, STK.

JANUAR

Nyttårsselskap

TID: Torsdag 7. januar, kl. 16.00

STED: Gaustadalléen 30D, NEMKO-kantinen (inn hovedinngangen)

Nyttårsforedrag og forfriskninger. Prisutdeling til en masterstudent for fremragende bidrag til kjønnsforskning ved UiO. Se STKs nettside for nærmere opplysninger.

Ingen påmelding.

Foreldres fortolkning av sine barn: Kjønn eller individer?

Et kjennetegn ved dagens senmoderne samfunn er økt individualisering, noe som innebærer at vi i større grad ser på oss selv som individer og ikke som kjønn. I dag lever vi med forestillinger om at kjønnsnormene er blitt borte, at kjønn ikke har betydning lenger. Hvordan ser dette ut i foreldres fortolkninger av sine barn? Fortolker de barna sine først og fremst som kjønn eller som individer?

Av HEIDI HEIMLUND SKJÆVELAND, tidligere masterstudent, STK
heidhs@student.sv.uio.no

I masteroppgaven *Kjønnete barn eller individualiserte barn?* analyserer jeg foreldrepars fortellinger om sine barn ut fra et kjønnsperspektiv. Utvalget består av ti par som har barn mellom 10 og 12 år som går på den samme barneskolen i Oslo. Datamaterialet som studien bygger på er kvalitative intervjuer med ni av disse ti foreldreparene, samt observasjon av foreldresamtaler der foreldrene, barnet og læreren er tilstede. Oppgaven er en del av paraplyprosjektet "Nye kjønn, andre krav? Likestillingens barn i skole og familie" ved STK.

Aktive, omgjengelige, omsorgsfulle og selvstendige barn

Foreldrene trekker frem en del idealer i fortellingene om barna sine. De betoner at barna er aktive, omgjengelige, omsorgsfulle og selvstendige. Et hovedfunn i oppgaven er at de tradisjonelle kjønnsnormene fortsatt henger igjen i foreldrenes beskrivelser av barna i relasjon til idealene aktiv, omgjengelig og omsorgsfull. Guttene er normen i fortellingene om aktive barn, mens jentene er normen i fortellingene om omsorgsfulle barn. Videre mener ikke foreldrene det samme når de beskriver jentene

Illustrasjonsfoto: www.colourbox.no

som omgjengelige og guttene som omgjengelige. Jentene beskrives som omgjengelige når de tilpasser seg andres krav og forventinger, mens guttene beskrives som omgjengelige når de er populære, har mange venner og er sosiale. I foreldrenes skildringer av selvstendige barn finner jeg imidlertid et annet mønster. Dette idealet gjør seg gjeldende på samme måte for jenter og gutter i foreldrenes fortellinger. Tradisjonelt knyttes gjerne det å være selvstendig til gutter, men i mitt materiale er dette et ideal som gjør seg gjeldende på samme måte for gutter og jenter.

Kjønn og moderne kompetansekrav

Foreldrene tar altså i bruk ulike fortolkningsskjemaer når de forteller om barna. De trekker på forestillinger om tradisjonelt kjønn, moderne kjønn og moderne kompetansekrav. De beretter om barna på en kjønnstradisjonell måte når de indirekte vektlegger ulike idealer for jenter og gutter. Det er dette som kommer frem når foreldrene beskriver barna som aktive, omgjengelige og omsorgsfulle. Men de trekker også på forestillinger om at kjønn ikke har noen betydning lenger. Da gjør de samme idealene seg gjeldende for både jenter og gutter. I mitt materiale trekker foreldrene på dette fortolkningsskjemaet når de betoner at det å være selvstendig er et ideal som gjør seg gjeldende på samme måte for begge kjønn.

Foruten disse to fortolkningsskjemaene tar også foreldrene i bruk et fortolkningsskjema om moderne kompetansekrav. Foreldrene trekker frem at barna deres er aktive, får lov til å utfolde seg, deltar i spesielle opplevelser, kan ta ansvar for seg selv, har evnen til å planlegge og kommer overens med de fleste. Disse mønstrene knytter jeg opp til modernisering og nye kompetansekrav i det senmoderne samfunnet, slik som individualisering, økte valgmuligheter og selvrealiseringsmuligheter.

Jeg analyserer hvordan disse forestillingene om kjønn og moderne kompetansekrav er vevd inn i hverandre på tre ulike måter i foreldrenes fortellinger, slik at kjønn som fortolkningsskjema blir reflektert, ureflektert eller overskredet i fortellingene. Begrepene reflektert og ureflektert kjønn har jeg hentet fra Harriet Bjerrum Nielsens teori om kjønnsidentitet og kjønn subjektivitet. Reflektert kjønn innebærer at kjønn er en eksplisitt del av fortellingene, mens ureflektert kjønn innebærer at kjønn er til stede på en implisitt måte, som bakgrunn når foreldrene reflekterer over barna sine. Med overskredet kjønn mener jeg at kjønn som fortolkningsskjema ikke lenger spiller noen rolle i foreldrenes fortellinger om

barna. Kjønn er ureflektert i fortellingene om aktive gutter og omgjengelige barn. Foreldrene fremhever at guttene er aktive og barna omgjengelige uten å henvise til kjønn, men det er likevel mulig å hevde at kjønn er til stede som bakgrunn siden foreldrene ikke mener det samme når de beskriver jentene og guttene i relasjon til disse idealene. I fortellingene om aktive jenter og omsorgsfulle barn er kjønn reflektert ved at guttene er normen for idealet aktiv og jentene er normen for idealet omsorgsfull. Til slutt finner jeg at kjønn er overskredet i fortellingene om selvstendige barn da jentene og guttene beskrives som selvstendige på samme måte.

Modernisering og endring av tradisjonelle kjønnsforestillinger?

I oppgaven drøfter jeg også om de ovenfor nevnte mønstrene kan forstås ut fra modernisering av kjønn. Jeg viser hvordan vi kan forstå både det at kjønn er ureflektert og at det er overskredet i fortellingene, ut fra den økte individualiseringen. Den økte individualiseringen kan medføre at de kjønnede fortolkningsskjemaene blir mindre synlige, men det kan også føre til at tradisjonelle kjønnsnormer blir overskredet. Videre er det mulig å knytte det reflekterte kjønn til økt refleksivitet. Vi reflekterer også over oss selv *som* kjønn.

Innebærer denne moderniseringen av kjønn en endring av de tradisjonelle kjønnsnormene? Selvstendighet er blitt et 'avkjønnet' ideal, men kan vi også si at det finnes endringer i de kjønnede idealene i fortellingene om aktive jenter og omsorgsfulle gutter? I disse fortellingene er det en underliggende norm om at jentene skal være slik som guttene, de skal være aktive, og guttene skal være slik som jentene, nemlig omsorgsfulle. Ved at flere og flere gutter beskrives som omsorgsfulle, og flere og flere jenter beskrives som aktive, vil disse idealene da også bli avkjønnet etterhvert? ♦

Betydningen av kjønn i samspillet mellom lærer og elev

Det er de utadvendte og mest aktive ungdomskoleelevene, både faglig og sosialt, som trives best og får mest næring i skolen. Elever som krysser kjønnsgrænser har i tillegg en fordel i skolehverdagens samspill. Men noen elever sliter med dagens kompetansekrav, og lærerne i denne studien mener at jenter i større grad enn gutter føler et ansvar selv for å lykkes i skolen.

Av MARITA SKJÆVELAND, tidligere masterstudent, STK
marskja@student.sv.uio.no

Svein Erik Dahl/Samfoto

Masteroppgaven *Kjønnete betydninger i samspillet mellom lærer og elev – en analyse av ungdomskolehverdagens kompetansekrav* handler om hvilke kompetansekrav ungdomskoleelever møter i en moderne skolehverdag, og hvordan kjønn kan få betydning i samspillet elevene i mellom, og mellom lærer og elev. Studien kombinerer deltagende observasjon i undervisningstimer og friminutt, samt åtte intervjuer med lærere fra en moderne ungdomskole i en storby i Norge.

Synlig eller usynlig?

Særlig to kompetansekrav utmerket seg som tydelige i skolehverdagen: For det første å være kommunikativ, empatisk og sosialt omgjengelig. For det andre å kunne administrere seg selv og sitt arbeid. Ungdomskoleelevene måtte selv ta ansvar for å planlegge og organisere sin egen tid i skolehverdagen. Det var de elevene som utviste en individualistisk adferd preget av spontanitet og entusiasme, som krevde og oftest fikk lærerens blikk. Dermed fikk de også en større anledning til læringsstøttende respons fra lærerne.

For noen av elevene, med overvekt av gutter, kunne imidlertid det sosiale samspillet dem i mellom synes viktigere enn det skolefaglige. De verken ba om, eller fikk lærerens blikk i samme grad som de jeg har betegnet som de aktive og utadvendte elevene. Min studie viser at disse guttene var passive i undervisningen, og det så ut til at skolen var en arena der de kunne treffe venner. Både observasjonsmaterialet og intervjuet viser at det arkitektoniske og skolens praktiske organisering også hadde en betydning for samspillet i skolen. Det ga en tett kontakt mellom lærerne og elevene, og skolen kunne dermed tilby også de mer skoleleie elevene en sosial arena.

Min studie viser at de lydige elevene som hadde en beskjeden væremåte preget av tilbakeholdenhet og beherskelse, ofte ble usynliggjort i skolerommet. Lærerne framhevet at noen av de stille jentene, som jeg kaller 'de usynlige', skjulte at de strevde med skolearbeidet ved å late som de var interessert. De tilpasset seg dermed skolesystemet og tok ikke mye plass i klasserommet. Noen av jentene viste ikke sitt ønske om lærerens blikk i samme grad som de mer utadvendte elevene, og jeg forstår det også som at de disse jentene ble mer 'usynlige' i lærernes fortellinger. Guttene som slet på skolen fikk derimot et større fokus i lærernes fortellinger. Det at de ikke tilpasset seg skolens regler, gjorde dem mer 'synlige' og de kom dermed i fokus for lærerens blikk.

Kjønnede forskjeller

Lærerne i min studie ga uttrykk for at gutter og jenter forholder seg ulikt til kompetansekravene i skolen. Jentene ble trukket

fram som vinnerne med begrunnelse i at de mestrer å innordne seg etter skolens kompetansekrav. I følge lærerne er det flest jenter som evner å administrere det individuelle arbeidet hvor elevene kan velge å samarbeide, og hvor egeninnsatsen er avgjørende. Når lærerne viste til at noen av guttene ikke evnet å innordne seg kompetansekravene i skolen, var det ytre forklaringer som ble vektlagt. Det var den teoretiske delen av skolearbeidet som fikk skylden for at disse guttene ikke evnet å imøtekomme de krav som den moderne skolen stiller til elevene. Forklaringen var da at skolen er blitt for akademisk for noen.

Lærerne erfarte at noen av jentene som strevde med skolearbeidet følte et sterkt normativt press på å gjøre det bra på skolen. Ifølge lærerne var det flest jenter som følte behov for å tilpasse seg forventningene om å lykkes. Lærerne trakk fram at disse arbeidsomme jentene følte et personlig ansvar for at de ikke presterte så godt som de opplevde de burde. Dette normative presset bidro til at noen av jentene investerte mer tid i skolearbeidet, og dermed taklet de også den teoretiske delen av skolearbeidet bedre. I motsetning til forklaringene knyttet til guttene, ble det ikke vektlagt ytre forklaringer når det kom til jentes håndtering av skolen, og lærerne framhevet at jentene selv også opplevde det som deres egen skyld dersom de ikke klarte å imøtekomme skolesystemets krav.

Normativ femininitet i endring?

Min studie viser at det også finnes aktive og selvhevdende jenter i skolen, på lik linje med gutter. Det er jenter som har knekket koden til et aktivt samspill med lærerne og andre elever og som ser ut til å takle dagens moderne normative femininitet. De 'nye' moderne jentene som Harriet Bjerrum Nielsen kaller dem, ser ut til å innordne seg både skolesystemets kompetansekrav og lærernes gunst. Disse jentene står i kontrast til de jentene som jeg kaller 'de stille-flinke' og 'de usynlige' jentene, som ikke ber om lærerens blikk i samme grad. I masteroppgaven drøfter jeg om den *normative femininiteten*, et begrep jeg har lånt av Fanny Ambjørnson, kun gjelder for noen av jentene. Min vurdering er imidlertid at noen av de jentene som ikke blir sett på som aktive og utadvendte, og som kan bli usynliggjort i skolen, ofte yter mer siden den normative femininiteten har en forestilling om at jenter i dag skal lykkes. Dermed føler de et større ansvar selv for å gjøre det bra på skolen. Samtidig har de mer autonome og selvsikre jentene en aktiv oppførsel i skolehverdagen. Dette kan forstås som en spore til en endret normativ femininitet, som ikke forventer at jenter skal være så kontrollerte, tilbakeholdne og forsiktige. ♦

Illustrasjonsfoto: www.colourbox.no

Nytt mastertilbud fra høsten 2010

Senter for tverrfaglig kjønnsforskning går spennende tider i møte - også når det gjelder undervisningen. Går alt som vi planlegger og ønsker, vil studenter ved Universitetet i Oslo få muligheter til å ta en mastergrad i tverrfaglige kjønnsstudier fra høsten 2010.

Av HILDE BONDEVIK, programleder, TKS
Hilde.Bondevik@stk.uio.no

Vi er godt i gang med nok et semester med undervisning ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, og både nye og gamle studenter ønskes velkommen. I juni 2009 ble det fjerde kullet studenter som har fulgt hele bachelorprogrammet i Tverrfaglige kjønnsstudier (TKS), tidligere Kjønn, feminisme og likestilling (KFL), uteksaminert ved UiO. Dette ble høytidlig markert i regi av Det humanistiske fakultetet, som er den enheten som eier TKS-programmet, og med tale av HFs studiedekan. Det var til sammen åtte kandidater som fikk sin bachelorgrad i år, hvorav fire kandidater på studielinjen Kjønn med fagforydning og fire på likestillingslinjen. Vi gratulerer så mye og håper studentene vil få glede og nytte av den kunnskapen de har tilegnet seg gjennom TKS-programmet, enten de skal gå videre med studier eller gå ut i yrkeslivet.

Bachelorprogrammet kan så langt sies å ha vært vellykket. Det har siden oppstarten i 2003 fylt opptakskvotene hvert år, og studentene fullfører studiene stort sett til normert tid, og i forhold til egne studieplaner. Tilbakemeldinger fra studenter og andre involverte er også i all hovedsak svært gode. Og nå planlegger Senteret altså å utvide undervisningstilbudet sitt, ikke bare med flere nye emner på bachelornivå, og heisemner på masternivå, men med å opprette en helt ny mastergrad i kjønnsstudier fra høsten 2010. Dette er noe studenter har etterspurt i lang tid, og noe vi som er ansatt ved Senteret og arbeider innenfor kjønnsforskningsfeltet ser fram til og vil kunne glede oss over.

Mastertilbudet i kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo vil i en større norsk sammenheng også representere noe nytt. Studiet vil bygge på, og være en forydning i forhold til studiene og emnene på bachelornivå. Det innebærer at studentene som kvalifiserer til opptak på det nye masterstudiet vil ha solide kunnskaper om kjønn fra bachelornivå, og følgelig ha et meget godt utgangspunkt for videre studier i feltet på masternivå. Også på masternivå er tanken at studentene skal kunne kombinere kjønnstudiene med fag fra fagforydningen

Foto: Anders Lien, UiO

Åpning av høstsemesteret ved UiO 2009: Nye studenter blir vist rundt av frivillige faddere på universitetsplassen i sentrum.

sin, og slik ha mulighet for å oppnå en slags dobbelkompetanse - både kjønn som eget fagfelt og kjønn kombinert med andre fagspesifikke felt. Senteret ønsker at programmet skal beholde sin tverrfaglige profil, og vil søke å fortsette det konstruktive samarbeidet som har vært med de andre fakultetene ved UiO. Det vil også legges til rette for at det skal være mulig å ta masterstudiet i sin helhet på engelsk, og det nye programmet vil derfor ha en mer internasjonal profil enn programmet på bachelornivå. I første omgang planlegges det å utvikle to nye teoretiske emner som skal tilbys på engelsk. Senteret vil dessuten overføre noe ressurser fra bachelornivå til masternivå, noe som blant annet innebærer at likestillingslinjen på bachelornivå legges ned, for så å oppgraderes til masternivå.

Alt dette skal imidlertid ikke jeg ta hånd om. Nå takker jeg for to spennende og utfordrende år som program- og undervisningsleder, og ønsker Øystein Gullvåg Holter lykke til i disse funksjonene! ♦

Kön och kanon – nu är de igång!

Vad ser vi om vi läser religiösa, litterära eller medicinska kanontexter ur ett könskritiskt perspektiv? Var finns kvinnorna när kanon skapas, vidmakthålls och förändras? Hur kan man forska om kanon och kön? Dessa frågor behandlades vid Kick-off-konferensen för projektet ”Kjønn, kanonisitet, kritikk: Feminisme som hermeneutikk og kanon-transformasjon”.

Av HANNA STENSTRÖM, forsker
Svenska kyrkans forskningsenhet, Uppsala
hanna.stenstrom@svenskyrkan.se

Måndag 25 maj 2009 hölls den officiella startkonferensen för projektet ”Kjønn, kanonisitet, kritikk” på temat ”Gender and Canonicity: Materials, Challenges and Approaches”. Programmet rymde fyra föreläsningar: Jane Stevenson, Regius Professor of Humanities vid University of Aberdeen, *Looking at Women's Books*, Yvonne Sherwood, Senior Lecturer in Old Testament/Tanakh and Judaism vid University of Glasgow, *Midrash, Gender and Deconstruction*, W. John Lyons, Senior Lecturer in Biblical Interpretation vid University of Bristol, *Brevard Childs' 'All-Inclusive' Model of Canonical Criticism: The Case of Sodom* samt projektledaren professor Jorunn Økland, *Presentation of key areas, challenges, theories and methods related to the project*. (Lyons föreläsning lästes av Økland då hans plan blivit inställt.)

Dessutom gavs tre kortare presentationer av forskare med anknytning till projektet: Prof.em. Kari E. Børresen, *Matristics as a Canon-critical Endeavour*, PhD-studerande Stephanie Schön, *Feminist Hermeneutics and the Transformation of the Book of Hosea* och Dr. Tone Brekke, *Socializing Philosophy: Gender, Fiction and Theory in British Romanticism*.

Tre sätt att arbeta med kanontexter

I stället för att försöka göra dagens innehåll rättvisa i dess helhet vill jag lyfta fram något av det jag ser som centralt. De tre första föreläsningarna gav tydliga exempel på olika sätt att arbeta med kanoniska texter.

Jane Stevensons fokus låg på böcker som föremål, på högst påtagliga böcker från framförallt tidigmodern tid, samt på kvinnor som på olika sätt var delaktiga i bokproduktion, alltså ’kvinnors böcker’ i bredaste mening: böcker av kvinnliga författare, böcker kvinnor präntat för hand, bokomslag som broderats av kvinnor, böcker kvinnor fått och givit som gåva, kvinnors ord om hur de läst kanoniska texter. Böckernas konkreta utformning tolkades som vittnen om hur litterär kanon formats och religiös kanon vidmakthållits: Vad säger

böckers utformning om kanoniseringsprocesser? Om hur kvinnor levt med kanoniska texter antingen de läst dem, burit dem med sig som konstfulla miniatyrer, utformat dem till vackra band för att ge till andra kvinnor eller fått dem av sina män?

Stevenson talade alltså om ’konstruktion’ i konkret mening: hur böcker konstruerades och vad dessa konkreta konstruktioner säger om den mer abstrakta konstruktionen och vidmakthållandet av kanon, samt om kvinnors roll i dessa processer. Böckernas historiska, sociala och kulturella sammanhang blev viktiga. Namngivna kvinnor ur historien lyftes fram. Stevensons utvecklade inte teorier utan hade sin styrka just i det noggranna studiet av det konkreta och i hur arbetet med det specifika öppnar för förståelse av större historiska sammanhang.

Yvonne Sherwoods föreläsning däremot var till stor del teoretisk reflektion i dialog med, bland andra, Derrida. En bibeltext – Abrahams avbrutna offer av sonen Isak i 1 Mos 22 och hustrun Saras begravning i 1 Mos 23 – samt tolkningar av den i bildkonst, historisk-kritisk exegetik och judisk midrash tjänade som exempel och referenspunkt. Genom Sherwoods föredrag rörde vi oss från konstruktion till de-konstruktion, från det konkreta till det teoretiska, från böcker som föremål till texter i all deras öppenhet och med alla deras skiftande tolkningsmöjligheter, från böckers historiska sammanhang till texter och läsare.

Lyons föreläsning behandlade en bibelforskare, Brevard Childs, som skrev in sig i sin disciplins forskningshistoria med en modell för att förstå den historiska framväxten av den kristna kanon som uppenbart färgats av Childs egen kristna tro. Childs skapade alltså en modell för förståelse av religiös kanontext som gjorde forskaren delaktig i att vidmakthålla den religiösa kanons normativa betydelse. Därmed representerar Childs ett tredje sätt att förhålla sig till kanonisk text.

Projektets bidrag till feministisk forskning

Jorunn Økland formulerade i sin fördjupade presentation av projektet bland annat de utmaningar deltagarna nu står inför. En rättvisande återgivning av presentationen rymms inte här. Jag väljer att kort lyfta fram ett centralt tema och hänvisar för

övrigt till presentationerna av projektet på STKs hemsida och Bulletine 1/2009.

Som jag förstått det är det centralt i projektet att forskning kring kanonbildning på olika områden möjliggör – nödvändiggör – utvecklandet av nya former för diakron forskning, som söker förstå långa historiska processer och letar efter de konkreta kvinnor och män som var delaktiga i dessa processer. Efter en tid då synkrona studier grundade på post-strukturalistiska teorier dominerat i mycken könsforskning/feministisk forskning är det rimligt att ny forskning söker andra teoretiska vägar. Något kan gå förlorat vid ett ensidigt synkront arbete som inte frågar efter verkliga kvinnor. Samtidigt kan ingen feministisk forskare som låtit sig påverkas av den post-strukturalistiska utmaningen till historisk forskning återvända till ett arbetssätt där texter på ett enkelt vis förstås som fönster mot en historisk verklighet. Så: Vad gör forskaren då?

Här finns sannolikt den mest grundläggande utmaningen för projektets forskare, som ger möjlighet för projektet att få betydelse för norsk könsforskning men också utanför Norges gränser. Här positionerar sig projektet i det feministiska landskapet på ett sätt som inte är självklart eller okontroversiellt, men som jag just därför ser som viktigt och spännande.

Kvinnor och kanon

Diakront arbete exemplifierades av Stevenson och av de tre forskningspresentationerna.

Dessa synliggjorde kvinnors intellektuella arbete med kanontexter. Alla tre berörde föreställningar om kvinnor och verkliga kvinnors verksamhet samt visade hur kanon kan förändras eller omtolkas.

Børresen lyfte fram det kritiska könsperspektivets bidrag till läsningen av grundläggande kristna teologiska texter där en androcentrisk människosyn formuleras samt medeltida kvinnors teologiska texter. Schön redogjorde för sitt avhandlingsprojekt om nutida feministiska tolkningar av en biblisk bok, Hosea, som använder ett uttalat misogynt bildspråk. Brekke talade om föreställningar om kvinnliga filosofer i det offentliga samtalet i Storbritannien vid 1700-talets slut.

Konferensen gav en bred bild av vad som kan rymmas under rubriken 'køn og kanon' av olika material och metoder, teoretiska utmaningar och möjligheter till forskning av relevans för könsforskning/feministisk forskning i stort. Det ska bli spännande att följa projektets arbete. ♦

Programlederskifte

1. august tiltrer Øystein Gullvåg Holter som ny undervisnings- og programleder for bachelorprogrammet "Tverrfaglige kjønnsstudier" (TKS). Han overtar etter Hilde Bondevik som har hatt funksjonen de siste to årene. Vi sier takk til Hilde for en flott innsats!

Vi visste at vi med Hilde ville få en meget erfaren underviser som undervisnings- og programleder, men at hun også var en eminent studieadministrator skjønte vi da hun gikk i gang. Fra dag én har Hilde tatt på seg lederansvaret som en selvsagt ting, og har med sin stillferdige og rolige stil løst alle problemer som oppsto underveis og samtidig satt i gang nye og viktige tiltak. Det er et velordnet og populært studieprogram hun nå overlater til sin etterfølger og hun har lagt fundamentet for en utvidelse i form av et delvis engelskspråklig masterprogram i tverrfaglige kjønnsstudier, forhåpentlig fra høsten 2010 (les mer om dette side 31).

Hilde har i sin lederperiode sjøsatt det nye emnet "Prosjektpraksis og metoder for tverrfaglige kjønnsstudier", og har også fått gjennomført at flere av bacheloremnene har blitt 'heisemner', dvs. at de også kan tas på masternivå. Hun har utvidet det faglig-sosiale tilbud til studentene og har jobbet målbevisst med å oppnå en jevn kjønnsbalanse av studenter på programmet. I et glimrende samarbeid med studiekonsulent Helle Granum har hun fått satt fart i den internasjonale studentutvekslingen og forenklet og forbedret evalueringssystemene for studiekvalitet. Hildes lederperiode har budt på en del utfordringer når det gjelder de samarbeidende fag og fakulteter. Andre enheter har nedlagt emner som er obligatoriske i vårt program. Her har det blitt forhandlet og funnet løsninger, og sist, men ikke minst når det gjaldt å legge ned Humpro på HF som utgjorde hele 30 studiepoeng av TKS' likestillingslinje. Her har Hilde i samarbeid med HF-fakultetet fått lirket på plass et bra alternativ.

Hilde forlater ikke STK – planen er at hun fortsetter to år til som førsteamanuensis som vikar for Beatrice Halsaa, men nå med andre oppgaver, først og fremst undervisning på TKS programmene. Både STK og TKS-studentene vil altså fortsatt ha glede av Hildes kompetanse, ansvarlighet og vennlige vesen.

Harriet Bjerrum Nielsen

Kjønn i biologi og medisin: Blod - tabubelagt og mystifisert

- Jeg er en pragmatisk medisiner, men jeg har et sterkt forhold til blod. Slik innledet professor i samfunnsmedisin Johanne Sundby sin kommentar på det første arrangementet i seminarrekken om Kvinners væsker i regi av Senter for tverrfaglig kjønnsforskning og UiOs tverrfaglige satsingsområde “Kultrans/naturen og det naturlige”.

Av Kristin Asdal, forsker, Senter for teknologi innovasjon og kultur, UiO
kristin.asdal@tik.uio.no

- Som gynekolog er jeg en som vasser, som plasker, i blod. Det er nært, konkret, varmt – og farlig. Risikoen for å dø i barselseng har historisk sett vært svært høy, fortsatte Sundby. I en rekke land er situasjonen fortsatt den samme: Kvinner har høy dødelighet ved fødsel: ”Da slippes blodet løs!”. For Sundby var dette med å bidra til bedre fødselshjelp og å redusere risikoen for å dø av forblødning, den primære relasjonen til temaet, ’blod’, som samlet et tverrfaglig knippe av forskere på seminaret i april: Kristin Hanssen (antropolog), Hilde Bondevik (idéhistoriker), Anne Kveim Lie (medisinhistoriker), alle UiO, samt Elinea Oines (sosiolog), fra Universitetet i Uppsala. Fra sine forskjellige faglige og metodiske tilnæringer var de ulike innleggene fascinerende og samtidig urovekkende påminnelser om hvor *lite* nært, og hvor sterkt tabubelagt og mystifisert ’blod’, kvinners blod, har vært og fortsatt er.

Den lukkede versus den åpne kroppen

Kristin Hanssens innlegg tok utgangspunkt blant annet i Mary Douglas sine arbeider, og problematiserte hvordan ’blod’ har blitt kategorisert og håndtert innenfor antropologien som nettopp ’matters out of place’ – som en uren kategori. Ikke urent i sin essens, men urent nettopp fordi det handler om en kategori, en væske som er vanskelig å plassere. Ett av problemene med denne tilnærmingen er at kroppen forstås som en speiling av samfunnet, som i utgangspunktet et lukket system. Men hva om vi snudde på det, og forsto kroppen som et grunnleggende åpent system, som ikke uten videre lar seg oppdele i helt klare kategorier? Hva om utgangspunktet vårt heller var at det nettopp er fordi kroppen er åpen, at væsker strømmer ut av kroppen – og blander seg med andre – at dette med væsker, som for eksempel kvinners menstruasjonsblod, blir noe som på ulikt vis er et emne for regulering, på ulike måter i ulike kulturer? Det handler ikke bare om urent og ’out of place’ - i form av

noe negativt og belastende, men kan også forstås substansielt og ha positive konnotasjoner. Hanssens kritikk av de mer funksjonalistisk inspirerte antropologiske fortolkningene med røtter i Durkheim, var også at de i svært liten grad baserte seg på kvinners egne erfaringer og fortolkninger, og i stedet har basert seg på menns beretninger og forståelsesrammer.

Grensearbeid som kvinners anliggende

Nyere litteratur har i stedet forsøkt å vise hvordan det å etablere grenser hos mange folkeslag nettopp er en del av kvinners anliggende, og at de ikke er overdeterminert av den kulturen de er en del av. Hun viste til antropologiske studier av de såkalte ’menstruasjonshyttene’ som har blitt forstått i negative termer som forvisningssteder. I stedet foreslår hun kvinnehusholdning som en alternativ måte å omtale dem på; steder hvor kvinner har anledning til å slippe unna det daglige arbeidet i landsbyen på, men likevel kan følge med i det som skjer; hvor de kan røyke, føde, gjøre håndarbeid. Ved å fortelle fram en serie ulike antropologiske studier som tar utgangspunkt i nettopp blod, viste hun også hvordan nettopp kvinners væsker på fundamentale måter griper inn i organiseringen av samfunn – og får samfunnsomformende konsekvenser.

Den syke kroppen

Anne Kveim Lies medisinhistoriske studie ”Det syke blodet. Om patologisering av menstruasjonen på 1800-tallet”, viste på den andre siden hvordan kvinners blod i andre halvdel av 1800-tallet ble et medisinsk ekspert-anliggende for å forsøke å forstå og forklare hva det *var* det vi i dag omtaler som menstruasjon. Hun viste hvordan dette må forstås i sammenheng med den generelle vendingen i medisinen som orienterte seg mot å undersøke hvor i kroppen sykdommer hadde sitt sete; hvor de var lokalisert. I tillegg

oppstår en økende interesse for å forstå det spesifikke ved kvinnekroppen. Hva var for eksempel forbindelsen mellom menstruasjon og eggstokker? Parallelt med denne økende teoretiske interessen for å undersøke livmoren og skjeden utvikles teknologier eller redskaper for å gjøre nettopp det - for eksempel spekelet. I tillegg kom rene kirurgiske inngrep i økende bruk; ikke for å undersøke, men for å fjerne menstruasjonssmerter – noe som i økende grad ble ansett for å være et tegn på sykdom. Behandlingen varierte, fra rene kirurgiske inngrep (gjennomskjæring av bakre livmorhalsleppe), til igler i livmorhalsen, hydroterapi, svensk gymnastikk – eller det å daglig føre inn en livmorssonde for å rette ut livmoren: Ti minutter av gangen, flere ganger om dagen, var oppskriften.

Å kapsles inn av sykdomsdefinisjoner

Resultatet var antagelig mindre en løsning på et medisinsk problem, enn at menstruasjon framsto som et avvik - noe som 'heftet ved' kvinnekroppen så å si – og gjorde den mindre kompetent. Det at kvinner menstruerte, var da også noe som ble trukket fram av det medisinske fakultetet i 1881 som et argument mot å tillate kvinner å studere. I slutten av perioden ble det også koplet opp mot sinnssykdom. Hilde Bondeviks innlegg, med tittelen *For lite blod: Om klorose og blodfattige jenter på slutten av 1800-tallet*, kunne leses inn i en tilsvarende ramme; om kvinner som sykeliggjøres og 'kapsles inn' så å si av sykdomsfortellinger. Som Hilde Bondevik formulerte det; "på 1800-tallet var jenter syke og sykelige". Sykdom, som for eksempel klorose, var skrevet inn i jenters ansikt - de framsto og ble framstilt som bleke, syke og kraftløse. Samtidig ble den syke jentekroppen skrevet inn i kulturen, som i Munchs berømte bilde *Pubertet*. Men hva var klorose? Biologisk eller helt grunnleggende kulturelt bestemt? Det var forholdsvis bred enighet om at klorosens fysiologiske bakgrunn var redusert hemoglobininnhold eller redusert antall røde blodlegemer, men knyttes også til årelating og bruk av korsett. Kanskje handlet dette også om sårbare, ulykkelige kvinner, slik at klorose kan 'lignes med' tilstander som i dag får betegnelser som anoreksi og utmattelsesyndrom?

Kvinnernes egne erfaringer

Disse to 1800-tallsinngangene og fortellingene ga en ganske så interessant klangbunn til Eline Oines innlegg *Sosiologens menstruasjoner. Ulike konstruksjoner av kvinnelighet og*

menstruasjon i dag. I likhet med Kristin Hanssens innlegg, var hennes forskning rettet mot undersøkelser av kvinners egne erfaringer. Samtidig var innlegget en refleksiv vandring og fortolkning av de metodiske brillene feminismen de siste tiårene har latt seg inspirere av for å gripe nettopp dette. På den måten var Oines' innlegg en fascinerende beretning om hva nettopp 'metodisk apparatur' har å si for hva vi ser også i denne typen studier. For hva handler utfordringen om? Handler den om det som på 1980-tallet ble formulert som "Our bodies ourselves", altså oppgjøret med nettopp den medisinske diskursen som ble så tydelig i Bondeviks og Kveim Lies innlegg. Eller handler det om at medisinen må bidra til bedre liv - også for kvinner - altså mer i tråd med det som var Sundbys anliggende i hennes innlegg. Eller handler det kanskje om en tredje posisjon - om kvinners rett til å være kvinner - en 'power-normality', som Oines formulerte det.

Pippi-posisjoner og nye teoretiske innganger

Ett av de kritiske spørsmålene til feminismen og den feministiske teorien Oines arbeidet seg fram til gjennom sine analyser, var om kritikken av medikaliseringen ikke egentlig også produserte et krav på en kvinnelig 'helt'. En slags Pippiposisjon, som det ble uttrykt. Hun knyttet det til at kvinner og menstruasjon i dag, nærmest var for en ikkeforbindelse å regne; noe som ikke skulle synes, ikke innvirke på noe, nettopp ikke 'hefte ved' det å være jente eller kvinne, men som samtidig var knyttet opp mot en serie mestrings teknikker. Hun argumenterte for at når det handler om kroppslighet, så er 'skammen' like fullt nær. Kanskje skulle vi ikke forbli i den anti-medisinske kritikken for lenge, som hun uttrykte det. Kanskje var det mer å hente andre steder. Kanskje i det vi kunne omtale som "the will to health" - å la Foucaults "the will to knowledge", og i nyere studier av vitenskap og medisin som ga rom for å se medisin som 'konstruktive apparater'. Kanskje konklusjonen er at i våre vestlige kvinneintegreerte rom, så er kvinners væsker; blod, et mer tabubelagt område enn i mange andre kulturer? Uansett svar på dette spørsmålet ble jeg overrasket da jeg, etter å ha deltatt på dette første seminaret i serien om kvinners væsker, slo opp på den bredt anlagte artikkelen om "blod" på norske wikipedia. Se selv. ♦

Det intime er politisk

Offentlighetens språk definerer, skaper og endrer det mest private i våre liv. Men hva kjennetegner ordene som iscenesetter og representerer seksualitet og intimitet i offentligheten?

Av RANHILD FJELLRO, Universitetslektor, Institutt for medier og kommunikasjon, UiO
ragnhild.fjellro@media.uio.no

Det er pinse, og på ferie i Sverige kommer jeg over en svensk dagsavis. Der dukker det opp en liten bisetning i en lengre artikkel om Julia Roberts. Du vet, en av disse små, ubetydelige setningene som bare er der for å fortelle oss det vi allerede vet, og som er blitt repetert og gjentatt mange ganger før. “[...] det finns olika villkor för män och kvinnor i kärleken [...]”, står det. Påstanden blir ikke diskutert. Ikke kritisert. Ikke underlagt noen form for usikkerhet, tvil eller endring. Den slås enkelt og greit fast som et uomtvistelig premiss i et lengre resonnement. Det underlige er at jeg i tillegg til å bli provosert, også kjenner en varm følelse av lettelse når jeg tar bisetningens innhold og plassering innover meg. Som om jeg slipper å anstrenge meg mer for å forstå.

Å forstå intimitet

Prosjektet 'Being Together - Remaking Public Intimacies' er et paraplyprosjekt administrert gjennom STK, og finansiert av Forskningsrådet og universitetene i Oslo og Stavanger med et budsjett på 7,5 millioner kroner. Det ledes av Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen og inkluderer flere delprosjekter. I mai i år gikk startskuddet for prosjektet med en konferanse der innledere fra Norge og Skandinavia var representert.

- Alle prosjektene har det til felles at de blant annet spør etter hvilke representasjoner og iscenesettelser av nære og private intimiteter som finnes i offentligheten, fortalte Lorentzen. Ett av de sentrale teoretiske perspektivene er Michel Foucaults (1982) begrep om 'selvets teknologi', et begrep som aktualiserer det som ligger utenfor selvet, men som likevel er med på å styre selvets handlinger.

- Hva betyr endrede diskurser og verdier vedrørende intimitet i den norske og nordiske kulturelle offentligheten for vår forståelse av intimitet, seksualitet og kjønn? spurte Lorentzen. Og hvordan endrer disse representasjonene det offentlige landskapet vi beveger oss i til daglig?

Fortid som består

For å si noe om samtiden må fortiden inkluderes. Boka *Norske seksualiteter*, som Åse Røthing og Wencke Mühleisen er redaktører for, tar opp betydningen av de siste tiårenes feminisme, kamp for likekjønnet sex og kjærlighet og ”den seksuelle revolusjon”.

- Alt dette har banet vei for grunnleggende endringer som kommer til uttrykk både i individuelle holdninger, i familie- og samlivsformer, i seksuell adferd, i sosialpolitikken og i endringer i verdissyn og normer, sa Mühleisen under konferansen. Men likevel ser ikke endringene ut til å være så store som man kunne forvente.

- Ekteskapet, eller den ’patriarkalske kjernefamilien’, som på 1970-tallet ble utsatt for krass kritikk fra feminister og homoseksuelle aktivister, er i dag malen for *alle* samliv uansett kjønn og seksualitet, sa Mühleisen. Til tross for mange endringer har med andre ord den ’seksuelle revolusjonen på norsk’ blitt assimilert inn i former som kan tåles i en velferdsstat med stor styringsvilje. Disse formene har ikke rokket ved grunnleggende tradisjonelle institusjoner.

Lystens uregjerlighet

- Riktignok framstår den norske statens seksualpolitiske profil som moderne, liberal og framskrittssvennlig, sa Mühleisen, men hva skjedde med det antatte seksuelle mangfoldet som var et viktig element i ’den seksuelle revolusjonen’?

- Lystens potensielle mangfold ble på 1980-tallet snudd til krav om reguleringer av uønsket seksualitet og begrensning av den seksuelle ytringsfriheten. Pornografi og såkalt undertrykkende mannlig seksualitet ble den mest omdiskuterte saken innenfor feminismen. Den seksuelle frigjøringen - eller kanskje snarere den seksuelle *friheten* - har med andre ord tydelige grenser. Sodomasochistiske praksiser, kommersiell sex, gruppesex og seksuelle relasjoner på tvers av generasjoner er noen eksempler på områder som er omgitt av reguleringer, sa hun.

Organisert nytelse

- ”I thought that I could organise freedom”, synger den islandske artisten Bjørk i låten *Hunter*. - ”How Scandinavian of me”, fortsetter hun.

Annelie Bränström-Öhman, docent i litteraturvitenskap ved Umeå Universitet siterte Bjørk sitt foredrag *Mellan skam och njutning. Om genus och ’skandinaviserade’ emotioner*. Hun fortalte om det svenske forskningsprosjektet ’Challenging Gender’. Der jaktet det også på det skandinaviske kjønn,

og intimitetens uttrykk *utfordres* både i forhold til helse, rettferdighet, demokrati, vold og følelser.

- Hvordan får kjønn prege *känslor* i skandinavisk kultur, spurte Bränström-Öhman. Er noen følelser viktigere enn andre som bærere av ’skandinaviske’ forestillinger om sosialt kjønn og kulturell identitet?

- Politikken inkluderer i stor grad både følelser og kjønn. Likefullt er det svært mange som følger seksualpolitikken oppskrift, og tror det skal holde. De ”put the faith in the State”, sa Bränström-Öhman.

Åpner skammekroken

Bränström-Öhman definerte følelser som noe mykt, og som noe som tradisjonelt er koblet til det feminine og kvinnelige.

- På samme måte er også humaniora det marginaliserte rommet av vitenskapen, sa hun, og ved å ta opp *känslor* ved hjelp av den kritiske selvrefleksjonen er prosjektet et høyrisiko-prosjekt.

- Men følelser er ikke bare noe som er knyttet til individet, framholdt hun. De er også knyttet til praksiser som er kollektive. Noe som *gjøres*, og som gjør noe med oss. En av de mest sentrale blant dem er *skammen*.

- Vi har alle en skammekrok å bære på, sa Bränström-Öhman, en skammekrok som opptrer som uløselig knyttet til en hegemonisk forventning om konsensus. Vi vil åpne skammekroken for å se på hva skammen er, og hva den handler om, siden den påvirker oss.

Anstrenge seg for å forstå

Jeg er tilbake i den svenske avisen, der jeg leser den lille, ubetydelige setningen om menn og kvinners ulike vilkår i kjærligheten. Jeg er tilbake i den varme følelsen av lettelse over å slippe og forstå, og snarere la en allerede akseptert intimitets- og kjønnsutøvelse få feste i meg. Slik kan jeg slippe unna den uregjerlige lysten. Slik kan jeg slippe unna skammen. Men vi slipper ikke unna, gjør vi vel? For selv om den lille, ubetydelige bisetningen jeg leser bare tjener som et eksempel, så er kjærligheten, intimiteten og seksualiteten knyttet til språket der ute. Og de er knyttet til oss som samfunnsborgere i kraft av vårt kjønn, vår etnisitet, alder og status. De er knyttet til kultur og nasjonalitet, og til rettigheter.

Blant annet derfor er ’Being Together’ et svært viktig, relevant og vesentlig forskningsprosjekt, fordi det demonstrerer at det mest intime er politisk. ♦

Likestilling i kryssild: Seminar om mannsmeldingen

Regjeringen Stoltenberg II har nylig lagt frem en melding for Stortinget: *Om menn, mannsroller og likestilling*, St.meld. nr. 8 2008-2009. Meldingen er skrevet med henvisning til Mannspanelet, et bredt sammensatt debattforum forbeholdt menn med fokus på dette kjønns situasjon og rettigheter i samfunnet.

Av TONE SCHOU WETLESEN, professor emeritus
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO
t.s.wetlesen@sosgeo.uio.no

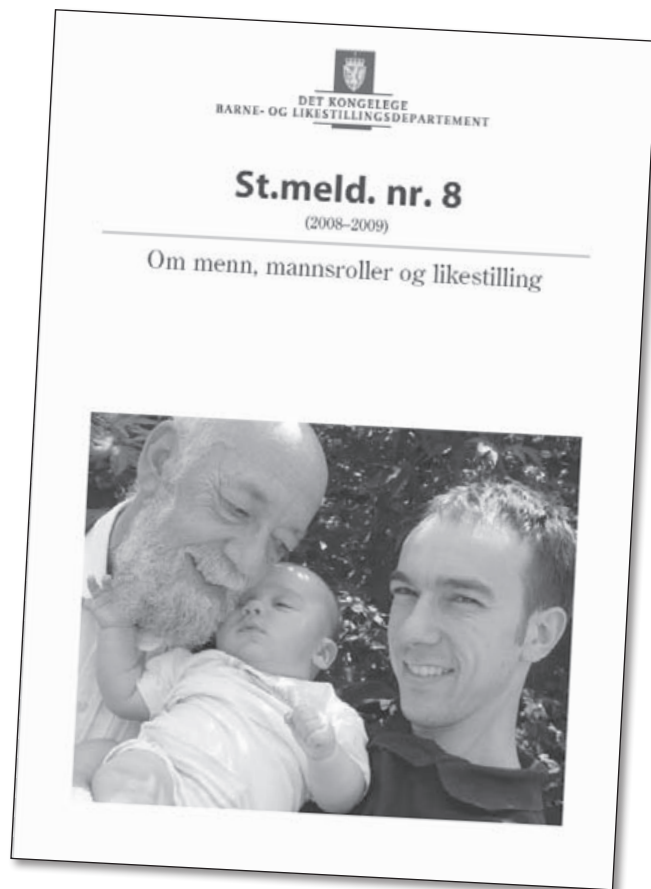
Panelets konklusjonsnotat av 03.03.2008 inngår som vedlegg til stortingsmeldingen og blir presentert som en støtte til denne. Mannspanelet notat består av følgende hovedområder: Oppvekst og sosialisering, utdanning og yrkesvalg, omsorg for barn, helse og livskvalitet, inkludering, vold og likestilling. Hvert punkt avsluttes med panelets anbefalinger konkretisert i flere punkter rettet mot offentlige myndigheter, skole og arbeidsliv.

Idédugnad

Seminalet om mannsmeldingen fant sted i februar i STKs nye lokaler i Gaustadalléen og ble ledet av professor Øystein Gullvåg Holter. Deltaker i mannspanelet Øivind Rognvær (LO) innledet med å redegjøre for mannspanelet sammensetning og arbeidsmåte. Det var nyttig at panelets sammensetning ble gjennomgått da dette underlig nok ikke går frem av stortingsmeldingen. Panelet hadde fått kritikk for at det ikke var arbeidere og håndverkere med, men utvalget hadde senere blitt supplert på dette punkt. Arbeidet ble beskrevet som en idédugnad gjennom seks møter. Panelet hadde måttet klare seg uten sekretærhjelp og deltakerne hadde kompensert for dette ved å sende notater til hverandre. Rognvær mente at panelets arbeid var blitt godt mottatt, og at blant annet LO hadde innarbeidet flere av forslagene i sitt program. Det hadde vært uheldig for kontinuiteten i arbeidet at det hadde vært to statsrådsskifter under arbeidet med meldingen. Skifte av statsråder hadde særlig hatt konsekvenser for foreldrepermisjonsordningen.

Mannsperspektiv integrert i likestillingspolitikken

De to neste innledeerne var begge opptatt av hvordan manns-perspektivet kunne integreres i den generelle likestillings-politikken. Ole Bredesen Nordfjell (Reform – ressurscenter for menn) mente det var viktig å unngå maskulinisering av feminis-men og gjøre menn til offer i likestillingsdebatten. Han beklaget

at meldingen ikke tok menns vold mot menn alvorlig nok og pekte på at posttraumatisk stressyndrom var utbredt blant menn som hadde vært utsatt for vold.

Mari Teigen (Institutt for samfunnsforskning) reiste spørsmålet om mannsmeldingens hensikt. Hun pekte på at det er 20 år siden det sist kom en melding om

likestilling. En melding om menn kan bety en dreining av likestillingspolitikken der menns dominans får lite oppmerksomhet mens områder der menn taper kommer i fokus. Hun mente feltet ville være bedre tjent med en likestillingsmelding med fokus på kjønn.

God presentasjon av kunnskap - svak politikk

Flere deltakere på seminaret roste meldingen for gode kunnskapspresentasjoner, men mente at det skortet på politiske tiltak og ressurser til å virkeliggjøre forslagene. Et eksempel som ble trukket frem i debatten var mannspanelet svært moderate anmodning om å utrede spørsmålet om livsfasebasert arbeidstidsreduksjon med sikte på å styrke foreldres omsorgsroller. Dette var heller ikke blitt fulgt opp i stortingsmeldingen på tross av forsøk med sekstimersdagen og regjerende partiers programfesting av en slik reform.

Det ble pekt på betydningen av tidlig sosialisering for å hindre gutters og menns voldelige adferd. Videre ble det fremholdt at problemer med å møte skolens krav handler mer om klasse enn om kjønn. Det ble vist til depresjon og selvmordsproblemer blant mennene som kan ha sammenheng med at teknologien langt på vei har gjort menns muskelkraft overflødig. Mannsmeldingen synes å dreie fokuset bort fra diskriminering og bakenforliggende strukturelle problemer og over på en rettighetsorientering der samfunnsmedlemmene betraktes som kunder. Det ble vist til at det var ulike syn blant menn når det gjaldt rettighet i form av egne permisjonskvoter for fedre. Noen så dette som en uønsket innskrenkning av menns frihet mens andre mente det var nødvendig for at menn skulle bli likeverdige omsorgspersoner. Det ble reist spørsmål om hvilke områder som var de mest brennbare: Gjelder det å slippe menn til som omsorgspersoner eller er det bedre vilkår for foreldre og barn som trengs mest?

Mannsmeldingen - en tidsriktig markering?

Mannsmeldingen er et svært omfattende dokument som viser at myndighetene arbeider for menn, og med menns problemer, på en rekke områder. Særlig innenfor helsevesenet gjøres det en god del, og det er liten tvil om at også kvinner vil ha mye å vinne på at menns helse blir bedre overvåket både i form av egenomsorg og av helsestasjoner og fastleger.

”... dypest sett handler det om å oppnå en rettferdig fordeling av makt, ansvar og omsorg”

Mannspanelet spenner enda videre enn meldingen, og det blir uklart for leseren om panel og myndigheter har snakket sammen og hvordan de i tilfelle har gjort det. Har hensikten med arbeidet vært å komme den gryende mannsbevegelsen i møte og forsikre den om at det nå er mennenes tur? Eller har hensikten vært å fremme likestilling, slik meldingen hevder: ”... dypest sett handler det om å oppnå en rettferdig fordeling av makt, ansvar og omsorg” (s. 9). I så fall trengs det nok at satsingsområder prioriteres, helst på grunnlag av en utredning om likestilling og kjønnsrettferdighet.

Seminaret var i likhet med meldingen godt timet, men kanskje noe hastverkspreget. Dette skyldes nok til dels at noen av innleiderne meldte frafall, mens andre trådte til på kort varsel. Arbeidet med mannsmeldingen kunne gjerne vært mer inngående belyst som en politisk prosess. Tette koblinger mellom forskningsmiljø og offentlig politikk kan gjøre slike analyser krevende, men også interessante. Det skal bli spennende å følge STKs videre arbeid i feltet. ♦

Sosial klasse - mer enn hva du har i lommeboka

Hva betyr sosial klasse for barn og unge som vokser opp i dag, for deres dagligliv og deres framtidige muligheter? Hva er forholdet mellom klassepregete erfaringer og nåtidas krav til ferdigheter og kvalifikasjoner?

Av AGNES ANDENÆS, Psykologisk institutt, UiO
agnes.andenas@psykologi.uio.no

Senterets paraplyprosjekt "Nye kjønn, andre krav? Likestillingens barn i skole og familie" fortsetter med sine arrangementer for interne og eksterne medlemmer og andre interesserte, og gjennomgående tema våren 2009 har vært *klasse*. Betydningen av sosial klasse for barn og ungdom var tema for et symposium i mai, og har også rammet inn tre halvdagsseminarer tidligere i semesteret.

På jakt etter klasse

Stine Thidemann Faber, Aalborg Universitet, tok utgangspunkt i sin doktoravhandling *På jakt etter klasse* - om samspillet mellom kjønn og klasse hos et utvalg kvinner i en dansk småby. Hun ute etter å forstå og forklare hva klasse betyr i dagens samfunn. Motivasjonen hennes blant annet fra det hun beskriver som en uenighet innenfor sosiologifaget. Mange avviser klassebegrepet ut fra en betraktning om de forandringer som har skjedd i samfunnet de siste 20-30 år. Betyr det at sosial differensiering ikke lenger kan eller skal relateres til klasse, men at man heller må konsentrere seg om kjønn og etnisitet? Eller er det fordi en tiltakende individualisering har gjort spørsmål om slike mønstre uvesentlige og foreldete?

Arbeidet er gjennomført innenfor en Bourdieu-tradisjon, der reproduksjon, begrensninger og sosial tvang står sentralt, men hun trekker også inn Judith Butlers begrep om 'performativitet' og dermed spillerom for den enkelte. Selv om betydningene av klasse er langt mer flytende og tvetydige enn tidligere, er klasse absolutt til stede i kvinnenens livsfortellinger, sier forskeren. Men nå handler det ikke først og fremst om økonomi, heller om moral, særlig tydelig knyttet til foreldreskap og moderskap. Her er analysen inspirert av Beverley Skeggs nøkkelbegreper 'respektabilitet' og 'disidentifikasjon'. I intervjuamtalene med forskeren framhevet arbeiderklassekvinnene sin egen væremåte ved å ta avstand fra middelklassekvinnenes måte å være mødre på, men de var samtidig tilbakeholdne med å identifisere seg med arbeiderklassen - det framsto heller ikke som noen attraktiv posisjon for dem.

Det første seminaret i rekken aktualiserte i grunnen de fleste av de teoretiske perspektivene som ble utdypet og drøftet

på de seinere arrangementene. Utover i semesteret er vi blitt presentert for forskjellige metodiske tilnærminger og empiriske nedslagsfelt. Barrie Thorne, University of California/STK viste oss deler av den unike longitudinelle engelske dokumentarserien *Up*, der produsenten Michael Apted har fulgt fjorten britiske barn fra 1964, da de var sju år gamle og framover, hvert sjuende år, foreløpig fram til 49 år. I det tredje seminaret, *Jenter på reise fot: kjønn og klassereise* tok May-Len Skilbrei (FAFO) oss med inn i klassereisegenren, særlig for å utforske kvinners klassereise. Hvordan skapes klasse gjennom måten man snakker om bevegelse fra noe til noe annet?

Sosial klasse i Norden og UK/USA

På symposiet i mai skulle det fokuseres på betydningen av sosial klasse i en nordisk og britisk/amerikansk sammenheng innen de tre hovedområdene familie, skole og forbruk. Det ble gjensyn med Beverly Skeggs, denne gangen 'live'. I tillegg til å snakke om sin egen forskning, blant annet oppfølgingen av 83 arbeiderklassekvinner over en periode på tolv år, kom hun med tankevekkende meldinger om hvordan forenklede forståelser av klasse også preger politikken i dagens England. Så fulgte den ene etter den andre: Claire Maxwell, University of London, snakket om unge jenter fra øvre middelklasse. Heller ikke det er en posisjon uten omkostninger, og for norske tilhørere er det underlig å høre om britiske jenter som riktignok vil ha en ordentlig utdanning, men der det først og fremst er et middel til å sikre seg en framtidig ektefelle og et liv som hjemmefru. Mari Rysst, (SEFO), har som forbruksforsker interessert seg for vennskap mellom norske 10-åringer, og hva det koster å tilhøre de 'kule'. Fanny Ambjörnsson, Stockholms Universitet, har vært inspirert av Paul Willis i sin undersøkelse av svenske jenter på videregående.

Valerie Walkerdine, Cardiff University, understreket at klasse må forstås som noe relasjonelt, noe som produseres historisk, som også omfatter kroppslige og følelsesmessige praksiser, og som har generasjonsmessige konsekvenser og komplikasjoner. Walkerdine nevnte arbeiderklassens kamp for respektabilitet, mot middelklassens redsel for å ramle utfor. De middelklassefamiliene som neste innleder, Helene Aarseth, (STK), har hentet sin empiri fra, preges ikke av redsel for å falle utfor stupet. Men de slår seg heller ikke til ro, og vil gjerne at

deres oppdragelse av barna skal preges av entusiasme, at barna ikke bare skal lære de nødvendige tingene, men *elske* å lære! – i motsetning til hva foreldrene mener at de opplevde med sine egne foreldre. Barrie Thorne konsentrerte seg om økonomisk underprivilegerte barn i USA, og om det ekstraarbeidet som noen barn må utføre for å håndtere familiens skam; forutsi hvilke situasjoner som kan avsløre familiens fattigdom, og jobbe for å dekke over den for ikke å tape ansikt.

Interessant og relevant for psykologer

Følelsene spilte en sentral rolle i de tilnærmingene til klasse vi her har sett. Mon tro om det gjør det mulig å fange interessen hos flere fra mitt eget fag, psykologi? Det er for eksempel egnet til å nyansere en nokså hard programmert idé om kontrasten mellom samfunnsmessig/overflatisk og personlig/dypt, og mer spesifikt gjøres klasse relevant for å forstå hvordan folk tenker om seg selv og andre. Det å se og respektere den andres verdier er nødvendig både når målet er bevaring, og når det er endring. Ikke mindre viktig er påminnelsen om psykologiens medansvar for hvordan kvinner blir vurdert som mødre. Her er problemet ikke først og fremst at psykologiens blikk er middelklassepreget, men at det normative grunnlaget skjules ved å framstå som nøytral vitenskap.

Mange snubletråder

Det er lett å si seg enig i en påpekning som ble reist, at norsk og nordisk forskning må inkludere et større etnisk mangfold i undersøkelser som skal si noe overgripende om klasse i dagens samfunn. Spørsmål om utvalg er ett av mange metodiske spørsmål knyttet til videre utforskning av klasse. Alle metodiske framgangsmåter er med på å *skape* fenomenene som utforskes. Både på symposiet og på seminarene har det vært manet til forsiktighet med å importere mer eller mindre empirinære kategorier fra utlandet og fylle dem med lokalt innhold. Det gir ikke nødvendigvis kritisk samfunnsforskning, selv om det kan brukes til å kritisere eksisterende forhold. En annen risiko er at utforskning av *en* gruppe kan skape ideer om den andre som hovedsaklig forskjellig, uten at det er særlig godt empirisk forankret. Og om en er opptatt av endring, må en se opp for generaliserende dikotomier som essensialiserer og fryser fast noe som er tidsbestemt innhold. Selv om snubletrådene er mange, er det god grunn til å fortsette å utforske hvordan forskjellsskapende prosesser, som samtidig rangerer folk, ser ut i dagens Norge. Det er åpenbart mer krevende enn å telle hvor mye penger vi har – selv om vi ikke skal glemme det helt heller. ♦

Å lete etter subjekter i de tause feltene

Hva tenker du når du hører ‘muslimsk maskulinitet’ eller ‘russisk prostituert’? Fortellinger om den autoritære familiefaren og ofrene i filmen ‘Lilja 4 ever’, er representasjoner mange kjenner. Et viktig poeng hos innleiderne på vårens Femm-seminarer (Feminisme og multikulturalisme, arrangert av ISF og STK i fellesskap) er at vi må bryte med de typiske fortellingene om Den andre. Tiden er inne for å åpne opp for nye historier.

Av JULIA ORUPABO, PhD-stipendiat, Institutt for samfunnsforskning
julia.orupabo@samfunnsforskning.no

To av vårens seminarbidrag, Thomas Walle om maskulinitet i cricketmiljøet, og Christine M. Jacobsen og May-Len Skilbrei om prostituerte fra post-Sovjet, tematiserer forholdet mellom subjektivitet og diskurser om Den andre. På hver sin måte argumenterer innleiderne for å synliggjøre subjektene i de tause feltene. De løfter frem hva sosiologen Beverley Skeggs (2004) omtaler som *de frie rom*. Rom der de dominerte kan autorisere seg selv og oppnå en følelse av verdighet og anerkjennelse, selv om de er miskjent og posisjonert som Den andre innenfor de rådende diskursene. Å synliggjøre slike situasjoner og kontekster er viktig for å gripe alternative perspektiver og evalueringer av kategorien minoritet, det være seg minoritetsmenn eller utenlandske prostituerte.

Cricket – en annen integrasjonshistorie

Thomas Walle (Norsk Folkemuseum) tok utgangspunkt i sin doktoravhandling, der han har fulgt menn med pakistansk bakgrunn som spiller cricket på Ekebergsletta. Å rette fokus mot cricket som arena for maskulinitetskonstruksjoner var ikke et tilfeldig valg. Walle har en ambisjon om å fortelle en annen integrasjonshistorie. Ved å ta utgangspunkt i sporten cricket ønsker han å få frem flere sider av livet enn de endimensjonale fortellingene som eksisterer om minoritetsmenn. Hva er det så med cricket?

Cricket er en viktig del av hverdagen til mange pakistanske menn i Norge. For informantene Walle har fulgt, både på og utenfor cricketbanen, fremstår cricketspillet som en arena der mennene ikke er ‘Den etniserte andre’. Tvert om. Gjennom cricket opplever de en følelse av anerkjennelse, stolthet og mestring. Det er en arena der det er de selv som setter premissene. Å løfte frem cricketens rolle i disse mennenes liv handler på sett og vis om å la majoritetssamfunnet, eller makten om du vil, være i bakgrunnen, og ikke i forgrunnen. Ifølge Walle forenkler og demoniserer det rådende majoritetsblikket innvandrerne. Walles poeng er ikke å avvise historier om nederlag i arbeidslivet eller vold

i nære relasjoner, men han oppfatter at det overfokuseres på slike historier om innvandrerne. Dette bidrar til å usynliggjøre mangfoldet i denne gruppen, og også store deler av minoritetsmenns faktiske hverdagsliv. De pakistanske cricketspillere var seg bevisst medias og majoritetssamfunnets representasjoner om dem selv. En del av deres selvpresentasjon besto derfor i å fortelle om alt de ikke var: ‘Jeg er verken kriminell, konemishandler eller en snyltende taxisjåfør’. Walles tilnæringsvalg til studiefeltet handler slik om også å få tak i de erfaringene som går utover hva de pakistanske mennene ‘ikke er’. Cricketbanen er et frirom fra majoritetens devalueringer, en arena hvor mennene lykkes og oppnår en kontekstspesifikk anerkjennelse.

Valg og tvang – ikke enten eller

Christine M. Jacobsen (SAI) og May-Len Skilbrei (FAFO) satte spørsmål ved den norske debatten om de prostituerte. Er det fruktbart å diskutere om prostitusjon er et fritt valg eller strukturell tvang? Gjennom deres studie av prostituerte fra post-Sovjet argumenterer de for å overskride dikotomien mellom det aktive og passive subjekt. Skilbrei og Jacobsen retter heller fokus mot hvordan kvinnene fremstiller seg selv i relasjon til diskursene om utenlandske prostituerte og offerrollen.

I den norske offentlighet har prostitusjon fra post-Sovjet blitt omtalt som ‘trafficking’. Prostituerte fra disse landene blir posisjonert som traffickingofre. Samtidig som denne offerrollen er en virkelighet for mange og gir individet tilgang til visse rettigheter ‘som offer’, knytter det seg en rekke negative konnotasjoner til offerrollen. Kvinnene barnsliggjøres og passiviseres – de har ikke kontroll over eget liv. For Skilbrei og Jacobsen holder det ikke å undersøke om kvinnene har kontroll over eget liv eller ikke. De stiller spørsmålet litt annerledes: hvordan realisere seg som individ innenfor disse diskursive rammene?

For kvinnene Skilbrei og Jacobsen intervjuet var det viktig

Filmen 'Lilja 4 ever' av Lukas Moodysson, viser hvordan drømmen om et bedre liv kan bli et mareritt. Til venstre Oksana Akinsjina som Lilja, her sammen med Elina Benenson.

å fremstille seg som moderne individer som gjorde rasjonelle investeringer og tok ansvar. Prostitusjon ga dem de ressursene som var nødvendige for å være økonomisk uavhengige av foreldre og kjæreste, å sikre barnas fremtid, eller muliggjøre et konsum og en livsstil som ble assosiert med 'modernitet' og 'Vesten'. De distanserte seg fra offerkategorien ved å snakke om egen situasjon og handlinger i termer som valg, intensjoner og ønsker. For kvinnene var det også viktig å løfte frem sin 'russiske femininitet'. I motsetning til norske karrierkvinner som blir fremstilt som vanskelig å stadfeste kjønn på (!), var de selv feminine. Skilbrei og Jacobsen viser altså hvordan kvinnene motsetter seg en offeridentitet gjennom å posisjonere seg som handlende individer og å vektlegge norske kvinners mangel på femininitet. Kvinnene gir migrasjonen og prostitusjonen en annen betydning. For russiske kvinnelige prostituerte i Norge, blir 'russisk femininitet' en vei til økonomiske muligheter og individualitet.

Autorisering i et eget rom

Forskjellige grupper har ulike muligheter til å bli vurdert som verdifulle, og å anerkjennes en individualitet av de som besitter definisjonsmakten. Som bidragene på vårens Femm-seminarer har vist, forhandles det også om anerkjennelse innenfor alternative rom og situasjoner. Autorisering kan slik produseres innenfor egne rom ved å ta opp nye perspektiver og redefinere de verdiløse posisjonene vi forventes å innta. Å synliggjøre stemmer og perspektiver som ikke er legitime i maktfeltet, handler om å identifisere motstand. ♦

Bok om rettferdighet og likhet

Hva er rettferdighet i dagens Norge? Hvilke oppfatninger av rettferdighet finnes i et skiftende norsk landskap preget av flerkulturalitet, transnasjonalisme og globalisering? Beatrice Halsaa fra Senter for tverrfaglige kjønnsforskning og Anne Hellum fra Avdeling for kvinnerett redigerer det tverrfaglige forskningsprosjektet CULCOMs bok om rettferdighet.

Boken, som kommer ut på Universitetsforlaget i løpet av høsten, er den siste i CULCOMs bokserie der samfunnsmessige grunnbegreper som 'frihet', 'normalitet', 'trygghet' og 'verdier' settes under debatt i det nye flerkulturelle Norge. Turen er nå kommet til rettferdighet og likhet, selve hjørnesteinen i det norske velferdsstatsidealet. Hva er rettferdighetsbegrepets kjerne og hvordan forholder rettferdighet seg til andre grunnleggende verdier og hensyn som frihet og trygghet? Hvordan settes etablerte oppfatninger av hva som er rettferdig under press i en tid med økt mobilitet av mennesker, rettsoppfatninger, økonomisk virksomhet og miljøproblemer? Er det mulig å etablere global og tværkulturell enighet om hva som er rettferdig? Hvilke utfordringer gir forholdet mellom likhet og forskjell og mellom individuell og kollektiv rettferdighet i dagens multikulturelle i Norge? Hva skjer når krav om kjønnsrettferdighet krysses av rettferdighetskrav som gjelder religiøs og kulturell anerkjennelse?

Bidragene i boken, som gir en tverrfaglig inngang til denne problematikken, kommer fra filosofer, økonomer, jurister, statsvitere og antropologer. Et av formålene med boken er å diskutere kjønnsrettferdighet i lys av kryssende rettferdighetskrav som tar utgangspunkt i religion og kultur. Konkrete rettferdighetsspørsmål vedrørende fordeling av ressurser, politisk representasjon og anerkjennelse diskuteres ut fra dette formål i lys av forfattere som Martha Nussbaum, Nancy Fraser, Seyal Benhabib og Susan Moller Okin.

anne.hellum@jus.uio.no

Lund - Oslo: Aktuelle perspektiver på kjønns-/genusforskning

Fredagen den 27. mars samlades omkring 20 forskare till Senter for tverrfaglig kjønnsforskning vid Universitetet i Oslo och systerinstitutionen Centrum för genusvetenskap vid Lunds universitet, för ett gemensamt seminarium. Detta dialogseminarium mellan två enheter för kjønns-/genusforskning utgjorde ett experiment med ett relativt nytt och obepövat format.

Av JAN WICKMAN, Åbo Akademi, gjesteforsker, STK
jwickman@abo.fi

Avsikten med seminariet var att göra en översikt över aktuella forskningstrender, skapa ömsesidig orientering i varandras forskning och utforska gemensamma intresseområden. I den inledande plenarsessionen presenterade de två ledarna för centren, Harriet Bjerrum Nielsen från STK och Kerstin Sandell från Centrum i Lund, sina enheter och det framgick tydligt att det är fråga om två på många sätt olika könsforskningscentra, även om det också har förekommit likheter i deras utveckling, och seminariet som helhet visade att de gemensamma forskningsintressena är många.

Två olika könsforskningsenheter

STK har grundats 1986 som ett forskningscenter till skillnad från många andra könsforskningsenheter som har inlett sin verksamhet med fokus på undervisning. Centrum för Genusvetenskap startade som en ideell förening 1978. Båda centren har expanderat sedan 1980- och 1990-talen men det är tydligt att den kraftigaste utvecklingen både i Oslo och i Lund har skett under det senaste årtiondet. Det är på 2000-talet som båda centren har konsoliderat sin verksamhet med fasta professorstjänster och egna bachelor- och masterprogram. Nu är STK med de närmare 40 personer som arbetar där betydligt större än Centrum i Lund som har ca 12-15 personer på centret.

Det framgick att STKs profil i norsk offentlighet präglas av empiriskt inriktade solida forskningsprojekt på substantiella teman medan forskningen på Centrum i Lund är mera teoridriven och man uppfattar att forskningsfältet delvis definieras av de teorier som tillämpas. Bjerrum Nielsen betonade mångsidigheten och pluralismen i forskningen som en ledstjärna för Senteret i Oslo. Forskningen är organiserad under flera paraplyprojekt vilka utgår från flera olika teoretiska perspektiv och STK inhyser forskare från olika discipliner med olika könsteoretiska och -politiska positioner. Såväl kvinno-, mans- som queerforskning ingår. STK är fortfarande ett självständigt center trots att centralförvaltningen i UiO

har gjort flera initiativ för att inkorporera enheten i en av fakulteterna. Centret i Lund däremot har gjorts till en del av den samhällsvetenskapliga fakulteten men har enligt Sandell lyckats väl behålla den tvärvetenskapliga profilen. I diskussionen menade Tiina Rosenberg att genusvetenskapen håller på att bli en disciplin och enheten i Lund har utvecklats till en institution även om den heter centrum. STK i Oslo utgör då i högre grad ett centrum i ordets egentliga bemärkelse.

Gemensamma forskningsteman

Fyra tematiska helheter hade sammanställts utav de ämnen som finns representerade i forskningen på båda centren. Presentationerna i arbetsgruppen om Sexualitet och intimitet

Zara Leander hyllas av den svenska gayrörelsen. Här avbildad med revyartisten Karl Gerhard.

inleddes av forskare från Lund. Tiina Rosenberg gjorde en översikt över sin forskning och presenterade särskilt sin senaste bok *Bögarnas Zara* i vilken hon analyserar Zara Leander i egenskap av bögikon, en roll i vilken den stolta divans egenskaper blandas med diskurser av skam. Anna Olovsson diskuterade drag-king-kulturen som en iscensättning av maskulinitet och

en form av feministisk aktivism. Sedan presenterade Jørgen Lorentzen och Anne Lorentzen från STK projektet "Being Together: Remaking Public Intimacies" som analyserar offentliga representationer av intimsfärens personliga relationer och hur dessa under de senaste årtiondena har ändrat förståelser om intimitet, sexualitet och kön. Jens Rydström från Lund fortsatte på temat genom att diskutera sexualitet i förhållande till människor med funktionshinder, hur den

betraktas samtidigt som en del av den privata sfären och som en del av vuxenhet, autonomi och medborgarskap, en rättighet som bör försvaras i offentliga debatter.

I den andra arbetsgruppen, Nordisk jämställdhetspolitik och jämställdhetsteori, som undertecknade deltog i, diskuterade Øystein G. Holter från STK relationen mellan feministisk och jämställdhetsteori och -forskning. I hans presentation och den påföljande diskussionen betonades vikten av både teoretisk och metodologisk mångfald och pluralism i forskningen så att kunskap erhålls såväl om politiska, ekonomiska aspekter och personliga upplevelser av jämställdhet eller brist därav. Bland annat hävdade Holter att makrosociologisk kvantitativ forskning inte bör glömmas och maskulinitetsforskning som även inbegriper kvinnor är viktig. Diana Mulinari från Centrum i Lund tog upp jämställdhetsideologins utslutningar. Det är viktigt att forskare analyserar vad jämställdhetsbegreppet gör och vad som görs med det. Jämställdhetsideologin kan övertas i neoliberalt bruk och bidra till gränsdragning mellan 'vi' och 'dom'. Diskursen representerar jämställdhet som det goda i nutida (svenska) samhället, tillsammans med demokrati och tolerans, men den handlar ofta om personer som är vita, heterosexuella och representerar medelklassen. Slutligen diskuterade Trine Rogg Korsvik (STK) sin egen undersökning om kvinnorörelsen i Norge och Frankrike från 1970-talet framåt. Hon tog i detta sammanhang särskilt upp rörelsens hållning till etniska minoritetsgrupper – i det norska fallet samer och invandrare – vilka inte fått erkännande i Frankrike. Korsvik konstaterade att politiska kulturer i mindre grupper och deras inre dynamik har spelat en avgörande roll i kvinnorörelserna även i denna fråga.

Svenska och norska debatter

I den avslutande plenarsessionen diskuterades skillnaden i diskussionsklimatet i debatter om feminism och könsforskning i Sverige och Norge. I båda länderna har man i ökande grad insett betydelsen av att sätta majoritetskulturen under lupp. I den norska forskningen finns det dock enligt Bjerrum Nielsen en strävan att studera förändringspotentialen och -dynamiken i majoritetskulturen. I Sverige verkar diskussionen vara mera präglad av konfrontationer. Feministiska perspektiv är mera synliga på agendan i offentlig debatt än i de övriga nordiska länderna, vilket norrmän och finländare som besöker landet snabbt noterar, och en viss typ av feminism som har influerats av oppositionella radikalfeministiska diskurser har ett starkt inflytande i den svenska statsfeminismen och i mediodebatter. Feminismen i Sverige har också en starkare förankring i

Espen Bratlie / Samfoto

Kvinnorörelsens hållning till etniska minoritetsgrupper – i det norska fallet samer - har spelat en avgörande roll.

aktivism på gräsrotsnivå än i Norge. Samtidigt har det också förekommit kraftiga angrepp mot feministiskt tänkande och feministisk genusforskning. Rosenberg betonade att fördömande medieövervakning har haft politiska konsekvenser för forskningen.

I internationella könsforskningsdiskussioner är Norden en periferi och det händer att nordiska forskare förstärker en sådan konstellation genom att engagera sig i varandras arbete, huvudsakligen via de debatter som förs på de internationella arenor som domineras av den engelskspråkiga världens forskare. Oslo-Lund-dialogen er ett mycket givande och lovande exempel på direkt diskussion som inte tar denna 'omväg'. ♦

Forskningsmeldingen: Klima for forskning

Sosiologen Michel Foucault anvender begrepet 'governmentality' til å beskrive de mekanismer myndighetene bruker til å få egne interesser igjennom. Regjeringens forskningsmelding *Klima for forskning* er interessant lesning i så måte. Hva er det regjeringen ønsker å oppnå ved å benytte et tosifret milliardbeløp til forskning?

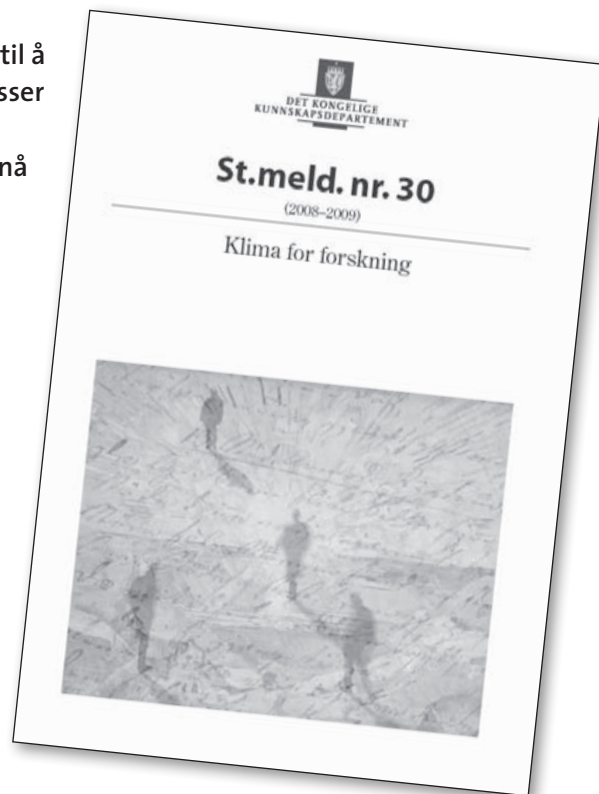
Av ARNFINN J. ANDERSEN, postdoktor, STK
a.j.andersen@stk.uio.no

Regjeringen setter tydelig spor i forhold til hvilken forskning de selv ønsker å prioritere. I alt fem satsingsområder nevnes. De omfatter globale utfordringer, helse, velferd, kunnskapsbasert næringsliv og sist men ikke minst næringsrelevant forskning på utvalgte områder. Regjeringens uttrykk er at kunnskapen på disse områdene representerer 'ryggraden' i den rødgrønne regjeringens politikk. Spørsmålet er hva det er regjeringen signaliserer med sin forskningspolitikk. Hvilken framtid er det mulig å se for seg som forsker på bakgrunn av denne meldingen?

Kritisk forskning

Målene for regjeringen er at forskningen skal ha en nytteverdi for befolkningen. Det er vel og bra, men den nytten som skal tilfalle befolkningen tar sitt utgangspunkt først og fremst i å videreutvikle institusjoner eller ordninger som allerede finnes. Et bedre velferdssamfunn eller økt effektivitet i helsesektoren er vel noe vi alle ønsker, men regjeringen plasserer forskningen som et redskap for politikk, og tilslører dermed maktperspektivet i forholdet mellom forskning og politikk. Det er sjelden slik at forskning kan gi svar på politiske veivalg. Men den kan gi premisser for veivalg, om for eksempel hvordan velferd forstås, erfares og oppleves, eller hva som vektlegges når effektivitet i helsesektoren etterspørres.

Slik underkommuniserer meldingen forskningens kanskje viktigste styrke, nemlig dens kritiske potensiale. Stortingsmeldingen omtaler ikke hvilket klima regjeringen ønsker å skape for kritisk forskning. Dette er beklagelig i en tid hvor formålene med forskningen blir tydeligere og tydeligere gjennom programforskning og mer kortsiktig oppdragsforskning. Det savnes derfor en mer reflektert tenkning om hvordan det kritiske potensialet i forskningen skal ivaretas i framtiden. Dette er ikke et spørsmål om mer penger til grunnforskning, men hvordan det kan skapes et klima og en forståelse for at kritisk forskning i seg selv har en egenverdi, selv om den ikke har en direkte nytteverdi i politikken.

Rekruttering til forskning

Klimaet for forskning er i følge regjeringen godt, men spørsmålet er om de som skal befolke forskningen får det godt. Forskningsmeldingen gir bud om mer gass i forhold til doktorgradsutdanningen. Dette er gode nyheter for de som ønsker å ta en doktorgrad. Men en doktorgradutdanning er en forskerutdanning og mulighetene for å kunne forfølge sine faglige interesser etter doktorgraden ser ikke lysere ut etter framlegget av denne meldingen. Antallet midlertidige stillinger ved universitetene har økt med 39 prosent fra 2002, mens tilfanget av faste stillinger i samme periode har økt med bare syv prosent. Det er blitt et åpenbart sprik mellom antallet kandidater og muligheter for framtidig arbeid innen forskning. Få sektorer, om noen, tillater seg å ha så mange løsarbeidere. Få sektorer er så preget av konkurranser uten at det foreligger noe sikkerhetsnett om noe skulle gå galt. Få sektorer er preget av så stor usikkerhet i forhold til framtiden som nettopp denne. Denne mangelen på forpliktelser fra regjeringens side svekker også institusjonenes evne til å lage en meningsfull struktur for de som utdanner seg til forskere. Det holder ikke med økt vekt på individuell karriereplanlegging

eller økt vekt på fleksibilitet i forhold til kompetansekrav ved tilsetninger. Flexibiliteten kan i stedet føre til en svekkelse av sektorens evne til å rekruttere bredt i befolkningen. Utdanning og forskning skal holde faglige og kvalitetsmessige mål, men en sektor bør ikke forbeholdes bestemte samfunnsgrupper eller primært rekruttere menn til topposisjoner. Selv om likestilling har vært en viktig sak for statsråd Tora Aasland, har meldingen lite nytt å melde i forhold til hvordan målet om økt likestilling skal nås. Det er sektoren selv som skal rette opp skjevhetene i akademia uten vesentlig støtte fra staten. Dette bidrar til å pulverisere ansvaret. Regjeringens egen komité for likestilling, Kvinner i forskning (Kif-komiteen) har utviklet en verktøykasse for økt likestilling. Blant forslagene fra Kif-komiteen ligger en incentivordning for de institusjonene som greier å øke kvinneandelen. Få av tiltakene i denne verktøykassen vil inngå som del av regjeringens rekrutteringspolitikk. Derved er det også lite sannsynlig at store endringer vil skje på dette området. Krav til 40 prosents kvinneandel i ASA-styrene er med stolthet blitt gjennomført av denne regjeringen. Mens i forskningssektoren er det lite nytt som er realisert. Regjeringens viktigste tiltak i denne perioden, øremerkede stillinger til kvinnelige forskere, er blitt skrinlagt på grunn av et nokså rigid EU-system. Hvis regjeringen hadde hatt høye mål om å sikre likestilling i akademia har den i denne regjeringsperioden hatt muligheter til å realisere dette. Rekrutteringspolitikken er forskningsmeldingens svakeste punkt. Her holder det ikke bare å utdanne, det må også skapes et håp og muligheter for å se konturene av en framtid også for de utdannede.

Morgendagens forskere

Det er i sammenhengen mellom kritisk forskning og rekruttering at forskningsmeldingen har sitt svake punkt. Det er morgendagens forskere som i dag er i ferd med å definere sine forskningsspørsmål. Deres muligheter til å definere disse på en kritisk måte er et spørsmål om takhøyden både hos de som finansierer forskning og de som bidrar til veiledning og evaluering av rekruttene bidrag. Risikoen disse unge rekruttene tar har også betydning for deres bidrag. Det å kunne ha en formening om hva framtiden bringer har også betydning for kvaliteten på bidragene. Dette er noe all pedagogisk læring har gitt innsikt i, vanskelige og usikre rammevilkår for elever og studenter er ikke noe som bidrar til djerpe og nyskapende bidrag. Derfor bør regjeringen alt nå melde at de planlegger å fremme en rekrutteringsmelding. ♦

Nye ansikter ved STK

I første halvår av 2009 har vi fått hele seks nyansatte på STK.

Tre av stillingene gikk til paraplyprosjektet "Being Together - Remaking Public Intimacies":

Unn Conradi Andersen – master i sosiologi, startet i mars på en fireårig PhD-stilling. Prosjektet har arbeidstitelen "Fra margin til mainstream. En studie av motoffentligheters betydning og endringspotensial innenfor mainstreammedia."

Hva skjer når alternative livspraksiser og identiteter blir tatt opp i mainstreamoffentligheten? Møtes de med motstand, aksept, assimilering eller latterliggjøring? Andersen vil lokalisere motoffentligheter som møter mainstreammedia med ulike forutsetninger.

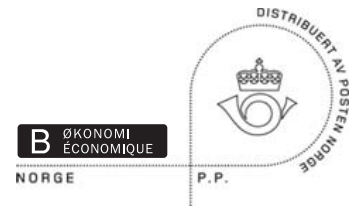
Anne Lorentzen – med doktorgrad fra Medier og kommunikasjon, startet på sin 3-årige postdoktorstilling der hun skal arbeide med delprosjektet "Diskurser om seksualitet og intimitet i norsk og nordisk kjønns- og likestillingsforskning".

Prosjektet studerer diskurser om seksualitet og intimitet i norsk/nordisk kjønns- og likestillingsforskning innenfor de to siste tiårene. Dette innebærer en kritisk og undersøkende tilnærming til hvilke diskurser som har vært de konkurrerende og eventuelt dominerende i spørsmål relatert til intimitet og seksualitet.

Lin Prøytz – med doktorgrad fra Medier og kommunikasjon, var allerede i gang med sitt postdoktorprosjekt ved Institutt for medier og kommunikasjon, men siden hennes prosjekt passer som hånd i hanske i paraplyprosjektet "Being Together - Remaking Public Intimacies", ble prosjektet nå overført fra IMK til STK i august. "Gender, Sexuality and Intimacy in Autobiographical Digital Genres" er tittelen på dette prosjektet som undersøker iscenesettelser av seksualitet, subjektivitet og intimitet i selvbiografiske digitale sjangere.

fortsettes neste side

Returadresse:
Senter for tverrfaglig
kjønnsforskning
Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
NO-0315 OSLO

Kalender - høsten 2009

SEPTEMBER

- 5. Festseminar for professor Anne Wichstrøm
- 7. Masteroppgave om kjønn
- 21. Seminar om (inn)rammete maskuliniteter
- 22. Nye kjønn – andre krav I: Subjekt, kultur og samfunn - om psykoanalytiske forståelser av subjektivitet, arbeidsliv og organisasjoner
- 22. FEMM I: Rettighetsinformasjon for innvandrerkvinner: Hva gjøres og hva krever FN's kvinnekonvensjon?
- 30. Nye kjønn – andre krav II: Re-thinking conflict in terms of positioning and the ethics of responsibility

OKTOBER

- 13. - 16. *Ph.D.-course: Introduction to Psychosocial Theories and Perspectives
- 15. Kanon I: Monoteismens stemmer
- 15. FEMM II: Flerstemt feminisme eller søsterskap til besvær?
- 19. Nye kjønn – andre krav III: Psychosocial Theories and Perspectives – discussions of an emerging field
- 28. Kjønn, seksualitet og medborgerskap
- 29. Likestilling i kryssild I/Kanon II: Slør i kryssild

NOVEMBER

- 18. FEMM III: Splittet og delt. Likestilling i det flerkulturelle Norge
- 20. Kjønn og biologi/medisin: Kvinners væsker II – Om melk
- 27. Kamper om forfatterskap – i litteratur, populærmusikk og opera

DESEMBER

- 2. Å skrive involvert historie
- 4. Legal Responses to Women and Multiculturalism
- 9. FEMM IV: Reading seminar: Complying with Colonialism
- 14. Kanon III: Kanonkritikk i kanonfaget

JANUAR

- 7. Nyttårsselskap

fortsettelse fra forrige side

Paraplyprosjektet "Canonicity, Gender and Critique: The Hermeneutics of Feminism and Canon-Transformations" fikk finansiering på NFRs Kjønnsforskningsprogram og har ansatt en PhD og to postdoktorer:

Stefanie Shön - master i teologi, ble ansatt som PhD 1. juni. Stefanie skal arbeide med PhD-prosjektet "Feminist Hermeneutics and the Transformation of the Book of Hosea". Prosjektet skal undersøke forholdet mellom den hebraiske bibelen som en avgrenset kanonisk tekst samtidig som det stadig kommer nye tolkninger av teksten. Prosjektet skal også se på hvordan en feministisk tolkning av teksten kan være en del av en vedvarende bibelsk kanonisering som transformerer innholdet i androsentriske tekster.

Ingeborg Owesen - PhD i filosofi. Ingeborg hadde arbeidsplass på senteret når hun arbeidet med doktorgraden sin og er nå tilbake i en postdoktorstilling med prosjektet "Feminismens genealogi fra Descartes til Irigaray – den moderne feminisms filosofiske diskurs". Prosjektet har som siktemål å utfylle et tomrom i både feminisms historie og i filosofihistorien ved å gjøre feminismen selv til sitt eget forskningsobjekt. Dermed vil prosjektet bidra til en feministisk hermeneutikk som avdekker de filosofihistoriske betingelsene for kjernebegreper i feministisk tenkning, så som likhet og likestilling, kjønn som sosial konstruksjon og skillet mellom 'sex' og 'gender'.

Tone Brekke - PhD i litteratur, startet 15. august i sin postdoktorstilling med prosjektet "Socializing Philosophy: Gender, Fiction, and Theory in British Romanticism," som tar sikte på å revidere oppfatningen av romantikkens kvinnelige filosofers forfatterskap. Tradisjonelt har romantikken vært forstått som en periode som har bidratt til vektleggingen av det mannlige geni. Som en konsekvens av dette, har den moderne feminisms synliggjøringsprosjekt ofte gjentatt denne tilnærmingen og dermed representert kvinnelige filosofer som isolerte tenkere. Prosjektet søker å situere romantikkens britiske kvinnelige filosofer i deres sosiale nettverk, både med henblikk på hvordan de selv bidro til å formulere teoretiske former for subjektivitet og i forhold til deres bidrag til samtidige ideologiske og teoretiske kontroverser.

Velkommen til dere alle! ♦